

ZAŁĄCZNIK NR 1
DO REGULAMINU OTK PTTK POLSKIE „NAJ” (OTK PLN)
KANON KRAJOZNAWCZY

I. Najstarsze:

1. Aquapark w Centrum Konferencji i Rekreacji „Akwawit” z 1993 r. w Lesznie (najstarszy park wodny w Polsce); basen sportowy, basen rekreacyjny, 3 zjeżdżalnie wodne o dł. 52 m, 108 m i 136 m, jacuzzi i sauna, woj. wielkopolskie.
 2. Arsenał Miejski [Arsenał Mikołajski] z 1459 r. na Starym Mieście we Wrocławiu, w pobliżu Bramy Mikołajskiej; ob. oddział Muzeum Miejskiego Wrocławia, ul. Antoniego Cieszyńskiego 9 (najstarsza budowla tego typu w Polsce).
 3. Austeria Miejska Pierwochą Zwana z 1781 r. w Zagłębiu Dąbrowskim, w Sławkowie, ul. Rynek 2 – klasyczny przykład staropolskiej karczmy z wozownią i stacją oraz zabytkową studnią (najstarsza zachowana drewniana karczma i jedna z największych w Polsce), pow. 380 m², woj. śląskie, pow. będziński.
 4. Biblioteka Raczyńskich z 1829 r. w Poznaniu, budynek główny przy pl. Wolności 19; zbiory: 1,6 mln książek, 35 tys. czasopism, 18 tys. starych druków, w tym 252 inkunabuły, 9 tys. rękopisów kartograficznych, 34 tys. dokumentów życia społecznego, 57 tys. ekslibrisów, fotografii i innych obiektów graficznych (najstarsza istniejąca biblioteka publiczna w Polsce).
 5. Browar Książęcy z 1629 r. w Tychach, ul. Mikołowska 5 (największy i najstarszy nieprzerwanie działający browar przemysłowy w Polsce), browar powstał na początku XVII w. na terenie obszaru dworskiego należącego do pszczyńskiego rodu Promniców, w 1861 r. przejęty przez księcia pszczyńskiego Jana Henryka XI Hochberga, od 1999 r. należy do Kompanii Piwowarskiej; produkowane marki piwa: „Dębowe Mocne”, „Tyskie”, „Wojak”, „Żubr”; przy browarze działa Muzeum Tyskich Browarów Książęcych, ul. Katowicka 9, woj. śląskie.
 6. Budowla sakralna:
 - a) Benedyktynskie Opactwo Świętych Apostołów Piotra i Pawła z 1044 r. w Tyńcu na wzgórzu nad Wisłą [ob. dzielnica Krakowa], ul. Benedyktynska 37 (najstarszy klasztor w Polsce),
 - b) bazylika archikatedralna św. Piotra i św. Pawła w Poznaniu, ul. Ostrów Tumski 17, miejsce pochówku pierwszych władców Polski oraz domniemane miejsce chrztu Polski (najstarsza w Polsce katedra ustanowiona w 968 r.),
 - c) cerkiew:
 - cerkiew obronna św. Onufrego z XIV-XVI w. w Posadzie Rybotyckiej w Parku Krajobrazowym Pogórza Przemyskiego (najstarsza zachowana murowana cerkiew w Polsce), woj. podkarpackie, pow. przemyski, gm. Fredropol,
 - cerkiew pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła z 1604 r. w Powroźniku (najstarsza cerkiew łemkowska w Polsce i jedna z najstarszych na terenie Karpat; ob. kościół rzymsko-katolicki), woj. małopolskie, pow. nowosądecki, gm. Muszyna.
 - cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego z 1659 r. w Uluczu na wzgórzu Dębnik w dolinie Sanu (najstarsza zachowana drewniana cerkiew w Polsce), woj. podkarpackie, pow. brzozowski, gm. Dydnia,
- d) kościół św. Mikołaja z 2. poł. XIV w. w Tarnowie Pałuckim nad Jeziorem Rygielskim, ul. Poprzeczna 3 (najstarszy drewniany kościół w Polsce), woj. wielkopolskie, pow. wągrowiecki, gm. Wągrowiec,
 - e) kaplica św. Katarzyny z 1430 r. fundacji biskupa Zbigniewa Oleśnickiego na terenie nieistniejącej dziś wsi Kaplica [ob. przysiółek wsi Kurzacze], na rozstaju leśnych traktów (szlak niebieski ze Świętego Krzyża do Pętkowic), ok. 2 km za wsią Miłkowska Karczma (najstarsza wolnostojąca kaplica w Polsce), woj. świętokrzyskie, pow. ostrowiecki, gm. Kunów,
 - f) kościół murowany:
 - kościół klasztorny ss. klarysek pw. św. Andrzeja fund. palatyna Sieciecha z l. 1079-98 na Starym Mieście w Krakowie, ul. Grodzka 54 (najstarszy w pełni zachowany kościół w Polsce), bazylika typu saskiego, złożona z trójnawowego korpusu, transeptu oraz prezbiterium zamkniętego apsydą,
 - kościół Najświętszej Marii Panny (*in summo*) z l. 1431-48 na Ostrowie Tumskim w Poznaniu z resztkami wczesnopiastowskiego palatium z 2. poł. X w. przypisywanego Mieszkowi I (największy ówczesny budynek świecki na ziemiach polskich); pod świątynią pozostałości kaplicy z 965 r.; prawdopodobnie pierwsze miejsce, gdzie po przyjęciu przez Polskę chrztu odprawiane były liturgie,
 - g) kościół ewangelicki – Kościół Górski Naszego Zbawiciela [powszechnie zw. Świątynia Wang] z przeł. XII/XIII w. w Karpaczu, w Karkonoszach, w 1842 r. przeniesiony z miejscowości Vang nad jeziorem Vangsmjøsa w Norwegii do Karpacza (najstarszy drewniany kościół na terenie Polski), kościół klepkowy zbudowany z sosnowych bali bez użycia gwoździ, wszystkie połączenia zrealizowano przy pomocy drewnianych złączy ciesielskich, dł. 19 m, szer. 9 m, szer. nawy 7,5m, wys. 24 m, woj. dolnośląskie, pow. jeleniogórski,
 - h) meczet z XVIII/XIX w. w Kruszyńnianach (najstarszy do dziś zachowany meczet tatarski w Polsce), drewniana budowla na planie prostokąta o wym. 10 × 13 m z narożnymi minaretami zwieńczonymi kopułami z półksiężycem, wewnątrz mihrab (wnęka określająca kierunek świętego miasta muzułman Mekki), minbar (kazalnica, gdzie imam przemawia i wygłasza chutbę) oraz podstawki pod święte księgi, dywany i liczne muhiry (haftowane i malowane cytaty wersetów z Koranu); do świątyni wchodzi się po zdjęciu obuwia i siada na dywanach, woj. podlaskie, pow. sokólski, gm. Krynki,
 - i) monaster Zbawiciela i Trójcy Świętej z 1847 r. z molenną monasterską z l. 1923-27 w Wojnowie nad jeziorem Duś (najstarszy monaster [klasztor] staroobrzędowców z molenną [dom modlitwy] – najstarszą staroobrzędową budowlą sakralną w Polsce), molenna jest jedyną tego typu budowlą ceglana w Polsce, ob. Muzeum Ikon i Kultury Staroobrzędowców; woj. warmińsko-mazurskie, pow. piski, gm. Ruciane-Nida,
 - j) sanktuarium:
 - sanktuarium maryjne od XI-XII w. z kościołem NMP Niepokalanie Poczętej w Górcie Klasztornej (najstarsze sanktuarium maryjne w Polsce), woj. wielkopolskie, pow. pilski, gm. Łobżenica,
 - sanktuarium Świętego Krzyża na Łysej Górze [Łysiec 595 m n.p.m.] w Górcach Świętokrzyskich na terenie Świętokrzyskiego Parku Narodowego,

- opactwo pobenedyktynskie z XI w. (najstarsze sanktuarium i miejsce pielgrzymek w Polsce); przechowywane są tu relikwie Drzewa Krzyża Świętego, na którym miał umrzeć Jezus Chrystus, woj. świętokrzyskie,
- k) synagoga:
- Stara Synagoga z XV w. na Kazimierzu w Krakowie oraz dobudówki z 2. poł. XVI w. z babińcem, domem kahalnym i przedsionkiem; ob. oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – Dzieje i Kultura Żydów, ul. Szeroka 24 (najstarszy istniejący zespół synagogalny w Polsce),
 - Stara Synagoga z l. 1594-1609 w Pińczowie; ob. muzeum judaistyczne, ul. Klasztorna 8 (najstarsza synagoga w Polsce, gdzie wszystkie pomieszczenia tworzą jednolitą, zwartą bryłę przykrytą wspólnym dachem), woj. świętokrzyskie.
7. Cmentarz:
- a) cmentarz rzymskokatolicki Parafii św. Bartłomieja [tzw. Stary Cmentarz] z 1780 r. na Starym Mieście w Płocku, pomiędzy ul. Kazimierza Wielkiego i al. Floriana Kobylińskiego (najstarsza pozakościelna nekropolia w Polsce), pow. 2,30 ha; na przeł. XX/XXI w. na cmentarzu otwarto nowe kwatery,
- b) kirkut z 1522 r. w Tykocinie, pomiędzy ul. Holendry i ul. 27 Maja (najstarszy zachowany cmentarz żydowski w Polsce), założony na podstawie przywileju Kanclerza Wielkiego Litewskiego Olbrachta Gasztołda, ob. cmentarz nieczynny, pow. 2,5 ha, ok. 100 zachowanych macew w większości pochodzących z XVIII i XIX w., w tym najstarsza z 1754 r., woj. podlaskie, pow. białostocki,
- c) mizar [cmentarz mużułmański] z 2. poł. XVII w. w Kruszynianach (najstarszy cmentarz tatarski w Polsce), założony przez społeczność tatarską, unikalny w skali kraju przykład mużułmańskiego miejsca pochówku, funkcjonujący do dziś, pow. 0,6 ha, nagrobki z XVII i 1 poł. XVIII w. bez inskrypcji oraz najliczniejsze (ok. 300) z XIX w., a także współczesne z XX i XXI w., najstarszy odnaleziony nagrobek z 1696 r., najstarszy nagrobek o czytelnej inskrypcji z 1704 r., woj. podlaskie pow. sokólski, gm. Krynki,
- d) staromiejski cmentarz ewangelicki z 1609 r. we Wschowie, w klinie ulic: Polnej, Spokojnej i Solnej (najstarsza nowożytna nekropolia chrześcijańska w Polsce położona poza murami miasta [*extra muros*]), założony przez pastora Valeriusa Herbergera na tzw. Przedmieściu Polskim, pow. ok. 2 ha, ob. Lapidarium Rzeźby Nagrobnej, unikalny w skali kraju zespół dzieł protestanckiej sztuki nagrobnej z XVII-XIX w., ok. 170 płyt epitafijnych, w centrum cmentarza tzw. „Kapliczka Pastorów”, pierwsza w Polsce realizacja nawiązującą swoją formą do włoskiego *Campo Santo* (Świętego Pola), jeden z najpiękniejszych historycznych cmentarzy w Polsce, wyjątkowy pomnik kultury funeralnej mieszczan wyznania luterańskiego, woj. lubuskie.
8. „Dar Pomorza” [ob. statek-muzeum – oddział Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku], zacumowany w Gdyni, al. Jana Pawła II – trzymasztowy żaglowiec szkolny (fregata) z 1909 r. zakupiony przez społeczeństwo Pomorza w 1929 r. dla Szkoły Morskiej w Gdyni (najstarszy i jeden z największych istniejących żaglowców w Polsce), wyporność 2.500 t, 190 członków załogi, w tym 150 kadetów, dł. z bukszprytem 93 m, dł. po pokładzie 80,3 m, szer. 12,6 m, zanurzenie 5,7 m, wys. masztów 41,4 m, pow. żagli 2.100 m², woj. pomorskie.
9. Drzewo – cis pospolity, pomnik przyrody w Henrykowie Lubańskim, wiek ok. 1266 lat, obw. 512 cm, wys. 13 m, woj. dolnośląskie, pow. lubański, gm. Lubań.
10. Dworzec kolejowy Wrocław Główny z l. 1855-57, ul. marsz. Józefa Piłsudskiego (najstarszy funkcjonujący do dziś dworzec kolejowy na ziemiach polskich z największą halą peronową w Polsce).
11. Dwór:
- a) dwór w Wieruszycach, na wzgórzu nad rzeką Stradomką – renesansowy dwór obronny z przeł. XV i XVI w., wybudowany przez Wieruskich herbu Szreniawa w miejscu dawnego gotyckiego zamku (najstarszy zachowany murowany dwór w Polsce), jedna z nielicznych dobrze zachowanych obronnych siedzib szlacheckich w Polsce, wielokrotnie przebudowywana i rozbudowywana, w 1968 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, od 1981 r. własność prywatna, nie jest udostępniony do zwiedzania, woj. małopolskie, pow. bocheński, gm. Łapanów,
- b) stary dwór w Goszycach, ul. Zofii Zawiszanki 11 – modrzewiowy dwór szlachecki, rodu Gąsiorowskich i Turowiczów, zbudowany w 2. poł. XVII w., prawdopodobnie ok. 1673 r., przebudowany w XVIII w. (najstarszy zachowany drewnianym dwór w Polsce), w 1955 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, od 1983 r. własność prywatna, nie jest udostępniony do zwiedzania, woj. małopolskie, pow. krakowski, gm. Kocmyrów-Luborzyca.
12. Góry Świętokrzyskie (najstarsze i najniższe góry w Polsce); do zaliczenia na odznakę należy zdobyć jeden ze szczytów: Łysica [612 m n.p.m.] lub Święty Krzyż [595 m n.p.m.] oraz 15 pkt. wg regulaminu GOT na wycieczce w dowolnym rejonie Świętokrzyskiego Parku Narodowego, woj. świętokrzyskie.
13. Grodziszczko z IX w. w Gieczu – gród obronny na planie pięciokąta o pow. ok. 3,6 ha (wewnątrz obwałowań 1,6 ha), wały mają u podstawy ok. 30 m, wys. do 9 m; domniemane miejsce rodowej siedziby dynastii Piastów, z której pochodził pierwszy znany z imienia władca Polski – Mieszko I (najstarszy gród piastowski w Polsce), woj. wielkopolskie, pow. średzki, gm. Dominowo.
14. Hotel „Pod Różą” na Starym Mieście w Krakowie, ul. Floriańska 14 – budynek wzniesiony w XIV w., wielokrotnie przebudowywany, m.in. w XVI w. w stylu renesansowym i w XIX w. w stylu neoklasycystycznym wg proj. Józefa Le Bruna, na pocz. XIX w. zaadaptowany na oberżę (Dom Zajezdny Szydłowskiego), w 1807 r. przekształcony w Hotel de Russie, od 1864 r. pod obecną nazwą, w 1950 r. znacjonalizowany i zaadaptowany na siedzibę Dyrekcji Hoteli Miejskich, następnie Krakowskiego Przedsiębiorstwa Turystycznego „Wawel-Tourist”, od 1994 r. własność braci Likusów (najstarszy istniejący hotel w Polsce), 56 pokoi, w tym 11 apartamentów; w 1989 r. otwarto tu pierwsze w Polsce kasyno gry.
15. Kino Pionier 1907 [d. Kino Pionier 1909] w Szczecinie, al. Wojska Polskiego 2, założone w 1907 r. przez Otto Blauerta, początkowo funkcjonowało pod nazwą „Helios”, następnie do 1945 r. jako „Welt-Theater”, w l. 1945-50 jako „Odra”, a od 1950 r. jako „Pionier” (najstarsze działające nieprzerwanie w tym samym miejscu kino w Polsce oraz jedno z najstarszych w Europie i na świecie), dwie sale projekcyjne: tradycyjna w wystroju „Sala Czerwona” i urządzona w stylu retro „Kiniarnia”, gdzie filmy ogląda się przy stolikach; obok znajduje się bar, w którym można zamówić m.in. kawę, herbatę lub wino i poczytać czasopisma filmowe.

16. Klub Sportowy Cracovia w Parku im. Henryka Jordana w Krakowie, al. 3 Maja 11A oraz Miejski Klub Sportowy Cracovia Sportowa Spółka Akcyjna w Krakowie, ul. Wielicka 101 – klub sportowy założony w 1906 r. jako Akademicki Klub Footballistów, od 1955 r. KS Cracovia, od 1997 r. również MKS Cracovia SSA (najstarszy nieprzerwanie działający klub sportowy w Polsce), 12 sekcji sportowych KS Cracovia, m.in. hokeja na lodzie kobiet, koszykówki, piłki ręcznej, karate, kung-fu, lekkoatletyczna, tenisa stołowego, brydża i szachowa oraz 2. sekcje sportowe MKS Cracovia SSA: piłki nożnej i hokeja na lodzie kobiet.
17. Kopiec Krakusa [kopiec Kraka] z ok. VII w. w Krakowie w dzielnicy Podgórze na wzgórzu Lasoty [271 m n.p.m.], ul. Franciszka Maryewskiego (najstarsze usypisko i największy prehistoryczny kopiec w Polsce); usypany na najwyższym wzniesieniu wapiennego zrębu Krzemionek, kubatura 19.100 m³, wys. 16 m, śred. podstawy 57 m, śred. na wierzchołku 8 m.
18. Krzyż pokutny z 1305 r. w Stanowicach na placu przy kościele parafialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (najstarsza znana umowa kompozycyjna [ugodowa] z terenów dzisiejszej Polski, dotycząca ugody w sprawie zabójstwa), woj. dolnośląskie, pow. świdnicki, gm. Strzegom.
19. Latarnia Morska Rozewie im. Stefana Żeromskiego z 1821 r. na przylądku Rozewie w Rozewiu, ul. Leona Wzorka 1 (najstarsza działająca latarnia morska w Polsce o największym zasięgu światła ze wszystkich latarni polskiego wybrzeża Bałtyku), wys. wieży 32,70 m, wys. światła 83,20 m n.p.m., zasięg światła 26 Mm, woj. pomorskie, pow. pucki, gm. Władysławowo.
20. Leśniczówka Krasnolipka w Nadleśnictwie Piaski (najstarsza siedziba leśnictwa Lasów Państwowych w Polsce), urząd leśny nieprzerwanie od 1842 r. do dnia dzisiejszego, woj. wielkopolskie, pow. rawicki, gm. Rawicz.
21. Miasto – Złotyryja nad rzeką Kaczawą; prawa miejskie na prawie magdeburskim nadał osadzie w 1211 r. książę Henryk I Brodaty (najstarsza udokumentowana lokacja na ziemiach polskich, czyli pod względem prawnym najstarsze miasto w Polsce), pow. 11,51 km², liczba ludności ok. 16 tys., woj. dolnośląskie.
22. Młyn Zamkowy w Słupsku nad rzeką Słupią – młyn wodny z 1. poł. XIV w. (d. pełniący funkcję spichlerza; ob. ekspozycja etnograficzna Muzeum Pomorza Środkowego), ul. Dominikańska 5/9 (najstarszy zachowany obiekt przemysłowy w Polsce), woj. pomorskie.
23. Most:
 - a) most drewniany prowadzący do grodziska w Żydowie, datowany na 937 r., woj. zachodniopomorskie, pow. koszaliński, gm. Polanów,
 - b) most ceglany, kamienny (ex aequo); do zaliczenia na odznakę wystarczy jeden, dowolny obiekt:
 - o most ceglany z 1 poł. XIII w. u wylotu ul. Klasztornej w Grudziądzu (dawniej część zespołu Bramy Toruńskiej), obiekt powstał jako most łukowy z murem arkadowym i nałożonym na niego drewnianym pomostem, przebudowany i zmodernizowany w XIV w., dł. ok. 20 m; prawdopodobnie był pierwowzorem dla ceglanego mostu gotyckiego na pl. Zamkowym w Warszawie, woj. kujawsko-pomorskie,
 - o most gotycki z XIV w. u wylotu ul. Senatorskiej, na placu Zamkowym na Starym Mieście w Warszawie – przeprawa odkryta w 1977 r. podczas

prac archeologicznych związanych z odbudową Zamku Królewskiego, obiekt zrekonstruowany w I. 80. XX w., ob. jedyny widoczny fragment dawnej Bramy Krakowskiej rozebranej w 1818 r.,

- o most gotycki z przeł. XIII/XIV w. na Młynówce w Kłodzku, potocz. nazywany mostem św. Jana lub od nazwy ulicy mostem Wita Stwosza – czteroprzęsłowy obiekt łukowy wymurowany z piaskowcowych ciosanych kłińców, wzniesiony pomiędzy 1281 a 1390 r., ma dwa przyczółki i trzy filary, dł. 52,20 m, szer. ok. 4 m, przeprawa łącząca Forteczną Górę na Starym Mieście i Wyspę Piasek (teren dawnego podgrodzia), na filarach mostu stoi sześć kamiennych rzeźb przedstawiających: Trójcę Świętą i Ukoronowanie NMP, św. Jana Nepomucena, Ukrzyżowanie, św. Franciszka Ksawerego oraz Pietę i św. Wacława; ze względu na swą architekturę most jest często porównywany do słynnego Mostu Karola w Pradze w Republice Czeskiej, woj. dolnośląskie,
 - c) most stalowy, spawany z l. 1928-29 na rz. Słudwi w Maurzycach (najstarszy tego typu obiekt w Polsce, w Europie i na świecie), konstrukcja proj. prof. Stefana Bryły, dł. 27 m, szer. 6,20 m, woj. łódzkie, pow. łowicki, gm. Zduny,
 - d) most wiszący, żeliwny z l. 1825-27 na rzece Mała Panew w Ozimku (najstarszy żelazny most wiszący w Polsce i w Europie kontynentalnej), proj. Karla Schotteliusa, dł. 31,50 m, szer. 6,60 m, woj. opolskie, pow. opolski,
 - e) most żelazny z 1824 r. w parku pałacowym w Opatówku (najstarszy zachowany most żeliwny w Polsce), most jednoprzęsłowy, łukowy, o czterech dźwigarach głównych odlewanych z żelaza, dł. 13,80 m, szer. 6,50 m, woj. wielkopolskie, pow. kaliski.
24. Muzeum:
- a) Muzeum Diecezjalne w Tarnowie, założone w 1888 r. przez ówczesnego rektora Seminarium Duchownego ks. Józefa Bąbę (najstarsze muzeum diecezjalne w Polsce); początkowo mieściło się w budynku seminarium, następnie w ratuszu na Rynku, ob. przy pl. Katedralnym 6, woj. małopolskie,
 - b) Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzach Kiszewskich na obszarze Pojezierza Kaszubskiego i Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego nad jeziorem Gołuń, założony w 1906 r. (najstarszy skansen w Polsce), pow. 22 ha, ponad 50 obiektów architektury ludowej z obszaru Kaszub, Kociewia i Borów Tucholskich, m.in. chałupy i zagrody chłopskie z XVII-XIX w., dworki drobnej szlachty, domy robotników rolnych, karczma, dwa kościoły oraz tartak, warsztat kołodziejski, kuźnia i młyny wiatrowe typu „koźlak” i „holender”, woj. pomorskie, pow. kościerski, gm. Kościerzyna,
 - c) Muzeum Mazowieckie na Starym Mieście w Płocku, ul. Tumska 8 – placówka powstała jako Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego w 1821 r. z inicjatywy członków Towarzystwa Naukowego w Płocku, na podstawie reskryptu nr 1/7097 Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego, pierwszą ekspozycją zaprezentowano w dwóch salach Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Małachowskiego w Płocku, muzeum istniało do 1836 r. (najstarsze muzeum publiczne w Polsce), reaktywowane w 1912 r., w I.

- 1912-71 zajmowało budynki Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Rynku Kanonicznym 8 (ob. pl. Gabriela Narutowicza 8), w 1949 r. upaństwowione i podporządkowane Muzeum Narodowemu w Warszawie, od 1963 r. pod obecną nazwą, w l. 1973-2004 zbiory prezentowano na zamku książąt mazowieckich, od 2004 r. w nowej siedzibie pod obecnym adresem,
- d) Muzeum Lotnictwa Polskiego z 1964 r. w Krakowie. na terenach d. lotniska Kraków-Rakowice-Czyżyny założonego w 1912 r.; ekspozycja ponad 200 statków powietrznych (najstarsze lotnisko wojskowe w Polsce oraz jedno z najstarszych w Europie i na świecie).
25. Obiekt handlowy – Sukiennice z XVI-XIX w. [w ob. kształcie od 2. poł. XIX w.] na Rynku Głównym Starego Miasta w Krakowie, wielokrotnie przebudowywane (najstarszy „supermarket” w Polsce i jeden z najbardziej rozpoznawalnych polskich zabytków); ob. renesansowy budynek proj. Tomasza Pyrlińskiego, na parterze dwa rzędy kramów handlowych (głównie z pamiątkami, biżuterią i rękodzielami) oraz słynna kawiarnia Noworolski z 1912 r., w dawnym szmatruzie na piętrze Galeria Polskiego Malarstwa i Rzeźby XIX w. – oddział Muzeum Narodowego w Krakowie.
26. Obraz Matki Bożej Łaskawej z 1. poł. XIII w. fund. Bolka I Surowego w bazylice Wniebowzięcia NMP z l. 1728-35 w Krzeszowie, pl. Jana Pawła II 6 (najstarsza polska ikona i najstarszy tablicowy obraz maryjny w Polsce), ikona napisana na desce o wymiarach 60 × 37 cm przedstawia Maryję z dzieciątkiem na prawym ramieniu, woj. dolnośląskie, pow. kamiennogórski.
27. Ogród:
- a) Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, założony w 1783 r., ul. Mikołaja Kopernika 27, pow. 9,6 ha, ok. 5 tys. gat. i odmian roślin z całego świata, w tym prawie 1 tys. gat. drzew i krzewów i ponad 2 tys. gat. i odmian roślin szklarniowych, w centrum ok. 230-letni „Dąb Jagielloński”,
- b) Ogród Zoobotaniczny w dzielnicy Rybaki w Toruniu, ul. Bydgoska 7, założony w 1797 r. przez Johanna Gottlieba Schulza jako ogród botaniczny, od 1965 r. ogród zoobotaniczny, pow. 3,81 ha, 55 gat. drzew, 24 gat. krzewów i ok. 50 gat. zwierząt, 11 drzew – pomników przyrody, ptaszarnia, herpetarium, staw oraz fontanna i sadzawki,
- c) Ogród Zoologiczny we Wrocławiu, założony w 1865 r., ul. Zygmunta Wróblewskiego 1-5, pow. 33 ha, ok. 14 tys. zwierząt z 1,13 tys. gat. (najzasobniejszy w okazy fauny obiekt w Polsce i trzeci pod tym względem na świecie), najchętniej odwiedzany ogród zoologiczny w Polsce i piąty w Europie z dziennym rekordem wejść wynoszącym 28,3 tys. osób.
28. Organy piszczałkowe z ok. 1620 r. autorstwa Szymona Liliusa, w kościele farnym św. Jana Chrzyciela i św. Bartłomieja Apostoła w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą, przy rynku, ul. Zamkowa 6 (najstarsze drewniane organy w Polsce), stół gry o 2 cztero-octawowych manualach [klawiatura ręczna] i dwu-octawowym pedale [klawiatura nożna], 35 głosów, woj. lubelskie, pow. puławski.
29. Ostrów Lednicki – wczesnośredniowieczne stanowisko archeologiczne z palatium książęcym oraz Muzeum Pierwszych Piastów na wyspie o tej samej nazwie, na Jeziorze Lednickim, na Pojezierzu Gnieźnieńskim, na obszarze Lednickiego Parku Krajobrazowego (relikty najstarszego w Polsce zespołu preromańskiej architektury pałacowo-sakralnej z basenami do chrztu i wolno stojącego kościoła cmentarnego z grobami w nawie i aneksach, wzniesione w czasach panowania Mieszka I, tuż przed 966 r.), prawdopodobne miejsce chrztu Polski, woj. wielkopolskie, pow. gnieźnieński, gm. Łubowo.
30. Palmiarnia Legnicka fund. Teodora Beera w Parku Miejskim w Legnicy przy al. Orła Białego, powstała w 1898 r., odnowiona na przeł. XX i XXI w., pow. ponad 1 ha, kubatura 3.180 m³; kompleks obiektów złożony ze: szklarni, palmiarni, mnożarki, magazynów, budynków socjalnych i pomocniczych, woj. dolnośląskie.
31. Park:
- a) park narodowy (ex aequo); do zaliczenia na odznakę wystarczy jeden, dowolny obiekt:
- o Pieniński Park Narodowy, utworzony 1.06.1932 r. (najstarszy park narodowy w Polsce i jeden z najstarszych w Europie, o najwyższym wśród wszystkich polskich parków narodowych wskaźniku nasilenia ruchu turystycznego w przeliczeniu na 1 ha pow.), pow. 2.346 ha, 35 km znakowanych szlaków turystycznych, woj. małopolskie,
 - o Białowiecki Park Narodowy utworzony 11.08.1932 r. jako Park Narodowy w Białowieży, restytuowany w ob. formie 21.11.1947 r. (najstarszy w Polsce i jeden z najstarszych w Europie i na świecie rezerwatów biosfery), w 1979 r. wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO (wpis wspólnie z Białorusią), obszar 141,885 ha, nr ref. 33; znany z ochrony najlepiej zachowanego fragmentu Puszczy Białowiejskiej, ostatniego w Europie fragmentu lasu pierwotnego oraz największej na świecie wolnościowej populacji żubra, pow. 10.502 ha, woj. podlaskie,
- b) Stary Park z 1798 r. w Śródmieściu Kalisza, na pograniczu Tyńca, Rajskowa i Rypinka, w ramionach Proсны (najstarszy publiczny park miejski w Polsce), ob. cz. Parku Miejskiego w Kaliszu, pow. 24,28 ha, woj. wielkopolskie,
- c) Suwalski Park Krajobrazowy w dorzeczu Niemna, utworzony w 1976 r. w celu ochrony unikatowego krajobrazu polodowcowego, szczególnych wartości przyrodniczych i geologicznych, pow. 6.337,66 ha, otulina 9.306,24 ha, obszar Natura 2000 Ostoja Suwalska, 4 rezerваты przyrody: Głazowisko Łopuchowskie, Głazowisko Bachanowo nad Czarną Hańczą, Jezioro Hańcza i Rutka, 10 znakowanych szlaków turystycznych o łącznej dł. 75,5 km, woj. podlaskie, pow. suwalski, gm. Jeleniewo, gm. Przerośl, gm. Rutka-Tartak, gm. Wiżajny.
32. Piramida w Krynicy k/Krupiego; grobisko ariańskie z XVIII w. – prawdopodobnie grób podkomorzego chełmskiego Pawła Orzechowskiego; zbudowana na rzucie kwadratu o boku dł. 7,35 m, wys. 26,55 m (najstarsza i najwyższa zabytkowa piramida w Polsce), woj. lubelskie, pow. krasnostawski, gm. Krasnystaw.
33. Piwnica Świdnicka – średniowieczna restauracja działająca od 1273 r. (w ob. kształcie od XV w.) w piwnicach Starego Ratusza na Rynku we Wrocławiu (najstarsza restauracja w Polsce i jedna z najstarszych w Europie), wielokrotnie rozbudowywana i remontowana, m.in. w 1904, 1936 i 1960 r. oraz pod koniec XX w., pow. 1.700 m², w tym ok. 900 m² zajmuje dziewięć sal konsumpcyjnych.
34. Pływalnia Miejska z 1908 r. w Siemianowicach Śląskich, ul. Jana Śniadeckiego 11 (najstarszy czynny kryty basen w Polsce), basen dł. 25 m, woj. śląskie.

35. Pomnik:
- kolumna króla Zygmunta III Wazy z 1644 r. na pl. Zamkowym w Warszawie (najstarszy świecki pomnik postaciowy w Polsce),
 - kolumna upamiętniająca narodziny króla Zygmunta I Starego z ok. 1518 r. na terenie zespołu pałacowego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z XVIII w. w Kozienicach, ul. Parkowa 5B (najstarszy tego typu pomnik w Polsce), woj. mazowieckie,
 - obelisk ku czci ks. Józefa Poniatowskiego, wzniesiony w 1814 r. przez Rajmunda Rembienińskiego, na terenie zespołu pałacowo-parkowego z 2. poł. XIX w. w Krośniewicach, ul. Toruńska 11 (najstarszy tego typu obiekt w Polsce), woj. łódzkie, pow. kutnowski.
36. Pręgierz kamienny z 1410 r. na dziedzińcu Zamku Chojnik, w pobliżu dawnej Izby sądowej, w Jeleniej Górze-Sobieszowie (najstarszy zachowany w Polsce „słup hańby”), wykonany z czerwonego piaskowca i zlepieńca osadzony na granitowym głazie stanowiącym naturalną podstawę, wys. 390 cm, w trzonie kolumny na wys. 164 cm otwory po pierścieniach do przytraczenia skazanych, woj. dolnośląskie.
37. Ratusz Staromiejski w Toruniu, Rynek Staromiejski 1 (ob. główna siedziba Muzeum Okręgowego) – dawna siedziba rady miejskiej i główny ośrodek sądowniczy (najstarszy ratusz w Polsce), dwukondygnacyjna gotycka budowla wzniesiona w XIII-XIV w. na planie prostokąta o wym. 43,7 × 52,4 m, z czworoboczną wieżą o wys. 40 m, przebudowana w XVII w. i odbudowana po zniszczeniach w XVIII w., jeden z najznakomitszych przykładów średniowiecznej architektury mieszczańskiej w Europie, w 1929 r. wpisany do rejestru zabytków, w 1997 r. jako element Zespołu Staromiejskiego Torunia, składającego się ze Starego Miasta, Nowego Miasta i zamku krzyżackiego, wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 48 ha, nr ref. 835.
38. Rezerwat „Cisy Staropolskie” im. Leona Wyczółkowskiego w Borach Tucholskich w Nadleśnictwie Zamrzenica, utworzony w 1827 r., pow. 37 ha (najstarszy rezerwat przyrody w Polsce i drugi pod tym względem w Europie), woj. kujawsko-pomorskie, pow. tucholski, gm. Zamrzenica.
39. Schronisko górskie:
- Schronisko PTTK „Na Szczelińcu” z 1845 r. [905 m n.p.m.] w Górach Stołowych, w Sudetach Środkowych (najstarszy zachowany budynek w Polsce przeznaczony na gospodę, gościniec, schronisko), woj. dolnośląskie, pow. kłodzki, gm. Radków, Karłów 9,
 - Schronisko PTTK „Szwajcarka” [520 m n.p.m.] w Górach Sokolich, w Rudawach Janowickich, w Sudetach Zachodnich, na terenie Rudawskiego Parku Krajobrazowego, obiekt zbudowany w 1823 r. jako domek myśliwski na wzór budynku z Wyżyny Berneńskiej w Szwajcarii (najstarszy budynek w Polsce ob. użytkowany jako schronisko turystyczne), woj. dolnośląskie, pow. jeleniogórski, gm. Mysłakowice, Karpniki, ul. Janowicka 7.
40. Słup drogowy z 1151 r. w Koninie, kamienny słup od 1828 r. przy kościele farnym pw. św. Bartłomieja, wys. 252 cm; romański słup milowy informuje zbłąkanych: „*Roku Wcielenia Pańskiego 1151 do Kalisza z Kruszwicy tu prowadzi punkt, wskazuje to formuła drogi i sprawiedliwości, którą kazał uczynić komes palatyn Piotr i starannie tę drogę przepołowić, aby był go pamiętny, racz każdy podróżny modlitwą prosić łaskawego Boga.*” (najstarszy znak drogowy w Polsce wskazujący połowę drogi z Kalisza do Kruszwicy), woj. wielkopolskie.
41. Szkoła:
- Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku, ul. Stanisława Małachowskiego 1 (najstarsza z istniejących i nieprzerwanie działających do dziś szkół w Polsce jedna z najstarszych w Europie), placówka oświatowa fund. księcia Bolesława IV Kędzierzawego powstała w 1180 r. jako szkoła przy kolegiacie św. Michała, w l. 1611-1773 kolegium jezuitów, w l. 1773-93 Szkoła Podwydziałowa Komisji Edukacji Narodowej, w l. 1793-1806 gimnazjum pod zaborem pruskim, w l. 1806-15 Szkoła Departamentowa, w l. 1815-37 Szkoła Wojewódzka, w l. 1837-1915 Gimnazjum Gubernialne, w l. 1915-39 Gimnazjum Polskie, w l. 1939-45 nieczynna, od 1945 r. liceum ogólnokształcące, rozbudowane m.in. w l. 1961-64 oraz 2000-01, absolwentami pop. „Małachowianki” byli m.in. prof. Ignacy Mościcki – prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w l. 1926-39 i Tadeusz Mazowiecki – ostatni premier PRL i pierwszy III RP w l. 1989-91,
 - I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie, pl. Na Groblach 9 (najstarsza publiczna szkoła średnia o charakterze świeckim w Polsce), powołane w 1586 r. uchwałą senatu Akademii Krakowskiej jako Collegium Nowodworskiego, otwarte jako gimnazjum w 1588 r., w l. 1818-1928 Gimnazjum św. Anny, znane również jako Kolegium Nowodworskie, absolwentami szkoły bali m.in. Jan III Sobieski – hetman wielki koronny i król Polski, gen. Józef Bem, Ignacy Daszyński – premier II RP oraz Tadeusz Boy-Żeleński, Jan Matejko, Stanisław Wyspiański i Sławomir Mrożek,
 - Politechnika Warszawska, pl. Politechniki 1, założona w 1915 r. przez gen. Hansa von Beslera, jako następczyni Instytutu Politechnicznego im. Cara Mikołaja II, działającego w Warszawie w l. 1898-1914 (najstarsza, jedna z największych i najlepszych uczelni technicznych w Polsce oraz w Europie Środkowo-Wschodniej), 19 wydziałów oraz Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych w Płocku, ok. 4,5 tys. pracowników, w tym ok. 2,5 tys. naukowych, ok. 33 tys. studentów,
 - Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Aleje Raclawickie 14, złożony w 1918 r. z inicjatywy ks. Idziego Radziszewskiego jako Uniwersytet Lubelski, w l. 1928-2005 KUL, od 2005 r. pod ob. nazwą) – niepubliczny katolicki uniwersytet, posiadający prawa uczelni publicznej i finansowany z budżetu państwa (najstarsza prywatna szkoła wyższa w Polsce), 8 wydziałów, w tym 1 zamiejscowy w Stalowej Woli, ok. 2 tys. pracowników, w tym ok. 1 tys. naukowych, ok. 9,5 tys. studentów,
 - Szkoła Główna Handlowa (SGH, w l. 1949-91 Szkoła Główna Planowania i Statystyki, SGPiS) z 1906 r. na Mokotowie w Warszawie, al. Niepodległości 162 (najstarsza i największa uczelnia ekonomiczna w Polsce), ok. 1.200 pracowników, w tym ok. 700 naukowych, ok. 13,7 tys. studentów,
 - Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, założony przez króla Kazimierza III Wielkiego w 1364 r., Collegium Novum, ul. Gołębia 24 (najstarsza polska uczelnia wyższa i jeden z najstarszych uniwersytetów na świecie); Collegium

- Maius z 1. poł. XV w. (ob. Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego), ul. Jagiellońska 15 (najstarszy budynek UJ i najstarszy budynek uniwersytecki w Polsce), 16 wydziałów, ok. 7,2 tys. pracowników, w tym ok. 3,8 tys. naukowych, ok. 40 tys. studentów,
- g) Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie [d. Szkoła Główna Muzyki powstała w 1810 r., następnie Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina], ul. Okólnik 2 (najstarsza i największa uczelnia muzyczna w Polsce i jedna z najstarszych w Europie), 7 wydziałów, w tym 1 zamiejscowy w Białymstoku, ok. 130 pracowników naukowych, ok. 900 studentów.
42. Szopka ruchoma z l. 1854-82 w Wambierzycach, ul. Objazdowa 6 – dzieło życia miejscowego zegarmistrza Longina Wittiga i jego syna Hermanna (najstarsza i największa ruchoma szopka bożonarodzeniowa w Polsce); szopka składa się z ok. 800 figurek, w tym 300 ruchomych; motywem przewodnim jest życie Świętej Rodziny wzbogacone o sceny rodzajowe i śląskie pejzaże, woj. dolnośląskie, pow. kłodzki, gm. Radków.
43. Teatr:
- a) Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej z 1798 r. w Krakowie, ul. Jagiellońska 5, przebudowany w l. 1841-42 oraz w l. 1903-06 (najstarszy budynek teatralny w Polsce); przy wejściu tablica upamiętniająca artystów związanych z teatrem; jedyny teatr w Polsce należący do Europejskiej Sieci Teatrów Mito21, skupiającej najważniejsze sceny teatralne w Europie,
- b) Teatr Stary z 1822 r. na Starym Mieście w Lublinie, ul. Jezuicka 18 (pierwszy stały budynek teatralny, najstarszy teatr publiczny w Polsce, który przetrwał w niezmiennym kształcie); w teatrze zachowano pierwotny układ foyer – widownia – scena – zascenie; 5 kondygnacji, w tym 2 podziemne.
44. Uzdrowisko – Cieplice Śląskie-Zdrój w Jeleniej Górze, d. wieś, w l. 1935-76 samodzielne miasto; terapia przy użyciu wód leczniczo-termalnych prowadzona jest nieprzerwanie od 1281 r. (najstarsze nieprzerwanie działające uzdrowisko w Polsce); 4 szpitale uzdrowiskowe, 6 sanatoriów, 2 zakłady przyrodolecznicze, przychodnia uzdrowiskowa, Park Zdrojowy z 1796 r. o pow. 16,4 ha i Park Norweski z 1909 r. o pow. 16 ha; temperatura wody dochodzi do 86 °C, co czyni cieplickie źródła najgorętszymi w Polsce, woj. dolnośląskie.
45. Wiatrak z 1585 r. w tzw. małym skansenie, na terenie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego – oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy z 1982 r. w Dziekanowicach, nad brzegiem jeziora Lednica – obiekt typu koźlak, konstrukcji szkieletowej obitej deskami, przeniesiony z Gryżyny k/Kościana (najstarszy datowany wiatrak w Polsce), woj. wielkopolskie, pow. gnieźnieński, gm. Łubowo.
46. Winda z 1911 r. w Domu Towarowym „Słowiniec” w Słupsku, pl. Zwycięstwa 11 (najstarsza sprawna drewniana winda w Polsce i w Europie), woj. pomorskie.
47. Zamek:
- a) Zamek Królewski w Poznaniu, Góra Przemysła 1 – budowla wzniesiona przez Przemysła II w 2. poł. XIII w., następnie wielokrotnie rozbudowywana, niszczone i odbudowywana, m.in. w XVI i XVIII w. oraz w l. 1959-64, ostatecznie zrekonstruowana wg proj. Witolda Milewskiego w l. 2010-13 (najstarsza rezydencja królewska w Polsce); ob. Muzeum Sztuk Użytkowych – oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu,

- b) zamek Wleński Gródek na Górze Zamkowej [383 m n.p.m.] w przysiółku Wleński Gródek, części wsi Łupki – budowla romańska wzniesiona dla księcia śląskiego Bolesława I Wysokiego ok. 1160 r., rozbudowywana w XIII w., przebudowana w stylu gotyckim w XIV i XVI w., zniszczona w trakcie wojny trzydziestoletniej w 1646 r. i od tej pory pozostaje w ruinie (najstarszy murowany zamek w Polsce), w 1961 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, woj. dolnośląskie, pow. lwówecki, gm. Wleń.

48. Zbiornik Zapora [Jezioro Myłof] – sztuczny zbiornik wodny z 1848 r. na rzece Brdzie w Borach Tucholskich (najstarszy zbiornik retencyjny [sztuczne jezioro zaporowe] w Polsce); poj. 16,2 mln m³, pow. 10,5 km²; zintegrowana zapora wodna o wys. 12 m, woj. pomorskie, pow. chojnicki, gm. Czersk, kolonia Zapora.
49. Zespół klasztorny w Jabłecznej nad Bugiem powstały przed 1498 r. – monaster stauropigialny (klasztor prawosławny podlegający bezpośrednio Patriarsze) z 2. poł. XV w. z cerkwią św. Onufrego z l. 1838-40, dzwonnica bramną, cmentarz (najstarszy w Polsce sakralny zespół monastyczny), Wyższe Prawosławne Seminarium Duchowne, w 1966 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, woj. lubelskie, pow. bialski, gm. Sławatycze.

II. Największe:

- Amfiteatr:
 - amfiteatr skalny z l. 1921-38 na Górze Świętej Anny, proj. Franza Böhmera i Georga Petricha, przebudowany w l. 1946-55, poj. ok. 50 tys. osób, w tym 7 tys. miejsc siedzących (największy amfiteatr skalny w Polsce i jeden z największych w Europie), woj. opolskie, pow. strzelecki, gm. Leśnica,
 - amfiteatr w Koszalinie, ul. Piastowska 7 (największy w Polsce amfiteatr z widownią krytą stałym dachem; jeden z nielicznych w pełni zadaszonych obiektów tego typu w Polsce z unikatowym obrotowym dachem), ok. 6 tys. miejsc, woj. zachodniopomorskie.
- Aquapark „Fala” z 2008 r. w Łodzi; pow. 10 ha, pow. lustro wody 2.450 m², 4 baseny w cz. wewnętrznej i 3 baseny w cz. zewnętrznej, poj. ok. 1.200 os. (największy park wodny w Polsce).
- Arboretum Kórnickie z 1. poł. XIX w. w Kórniku, ul. Parkowa 5 – założone w l. 1826-60 przez Tytusa i Jana Działyńskich, należące do Instytutu Dendrologii PAN, pow. ok. 50 ha, ok. 3,5 tys. gat. i odmian drzew oraz krzewów, w tym wiele egzotycznych (największe i jedno z najstarszych arboretów w Polsce oraz jedno z największych w Europie), woj. wielkopolskie, pow. poznański, gm. Kórnik.
- Bank Państwa z 1906 r. w Łodzi (ob. Oddział Okręgowy NBP), al. Tadeusza Kościuszki 14 (największy zabytkowy budynek bankowy w Polsce z największą salą operacyjną w Polsce i w Europie, wys. 10 m, pow. 1.000 m²).
- Barbakan [potocz. zw. „Rondlem”] z 1499 r. na Starym Mieście w Krakowie (ob. oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa); śred. baszty ok. 25 m, 7 wieżyczek i 130 otworów strzelniczych, gr. murów 3 m (największa budowla tego typu w Polsce i jedyna tak dobrze zachowana w Europie).
- Basen z 1934 r. w Elblągu, na skraju parku „Dolinka”, pomiędzy ul. Tadeusza Kościuszki, Spacerową i Stanisława Moniuszki (największy odkryty basen w Polsce i w Europie), pow. lustro wody 3,4 ha, dł. 340 m, szer. 100 m, głęb. od 40

- cm do ok. 3 m; d. podzielony na dwie części – dla kąpiących się i do korzystania ze sprzętu pływającego; ob. zamknięty (w ruinie), woj. warmińsko-mazurskie.
7. Baszta Morze Czerwone z 2. poł. XIV w. na Starym Mieście w Stargardzie Szczecińskim, u zbiegu ul. Warownej i ul. Władysława Łokietka (największa i najokazalsza baszta miejska w Polsce), oparta na cokole o wym. 8 × 9 m, wys. 34 m, 3 tarasy widokowe, woj. zachodniopomorskie, pow. stargardzki.
 8. Bory Tucholskie w dorzeczu Brdy i Wdy (największy zwarty kompleks leśny w Polsce); pow. leśna ok. 250 tys. ha; park narodowy, w tym 10 obszarów ochrony ścisłej, rezerwat biosfery, obszary Natura 2000, leśny kompleks promocyjny, 4 parki krajobrazowe, 17 rezerwatów przyrody, w tym 6 leśnych, 8 wodnych i torfowiskowych oraz 3 faunistyczne (do zaliczenia na odznakę należy zdobyć 15 pkt. wg regulaminu OTP na wycieczce pieszej, lub 20 pkt. wg regulaminu KOT na wycieczce rowerowej), woj. kujawsko-pomorskie i woj. pomorskie.
 9. Budowla sakralna:
 - a) archikatedra Chrystusa Króla z l. 1927-55 w Katowicach, ul. Plebiscytowa 49a (największa katedra w Polsce), proj. Zygmunta Gawlika i Franciszka Mączyńskiego, kubatura ok. 310 tys. m³, dł. 101 m, szer. 50 m, wys. 64 m, rozpiętość kopuły we wnętrzu 28 m,
 - b) cerkiew parafialna Świętego Ducha z l. 1982-99 w Białymstoku, w dzielnicy Antoniuk, ul. Antoniuk Fabryczny 13 (największa prawosławna cerkiew w Polsce i jedna z największych w Europie i na świecie), jednonawowa, dwupoziomowa i pięciokopułowa budowla z dwoma ołtarzami, proj. Jana Kabaca, kubatura 27.000 m³, dł. 55 m, szer. 38 m, wys. 50 m, pow. użytkowa 2.250 m², nawa na planie oktagonu o pow. 800 m², wys. kopuły głównej 23 m, krzyż na kopule o wys. 7,5 m i masie ok. 800 kg, ikonostas zawierający 260 ikon napisanych przez Wiktora Downara i Aleksandra Łosia, unikalne na skalę światową panikadiło (żyrandol) o śred. 6 m i masie 1.200 kg, dzwonnica o wys. 70 m, 10 dzwonów o masie od 18 do 800 kg; świątynia poświęcona w 1999 r. może pomieścić 2,5 tys. wiernych,
 - c) kaplica św. Kingi – patronki górników solnych z 1896 r. w Kopalni Soli „Wieliczka” w Wieliczce (największa podziemna świątynia w Polsce, w Europie i na świecie), dł. 54 m, szer. 18 m, wys. 12 m, gł. 101 m p.p.t., ołtarz główny dłuta górnika rzeźbiarza Józefa Markowskiego, woj. małopolskie,
 - d) kościół drewniany:
 - kościół Wniebowzięcia NMP i św. Michała Archanioła z 2. poł. XV w. w Haczowie, na podkarpackim Szlaku Architektury Drewnianej (najstarszy, największy i najlepiej zachowany gotycki kościół drewniany konstrukcji zrębowej w Polsce i w Europie, praktycznie niezmienny pod względem konstrukcyjnym, z bogatym wystrojem malarskim i rzeźbiarskim), powstał po 1459 r., rozbudowany w 1624 r. i w l. 1784-89, pow. użytkowa 390 m², dł. wraz z tzw. kruchtą-babińcem 34 m, szer. nawy głównej 11 m, szer. prezbiterium 8 m, wys. nawy głównej 8,5 m, wys. wieży 25 m; we wnętrzu unikatowa polichromia figuralna z 1494 r. (najstarsza polichromia tego typu w Polsce i w Europie), w 2003 r. wraz z innymi drewnianymi kościołami południowej Małopolski wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, nr ref. 1053, woj. podkarpackie, pow. brzozowski,
 - e) kościół murowany:
 - bazylika konkatedralna Wniebowzięcia NMP [Bazylika Mariacka] z XIV-XVI w. na Głównym Mieście w Gdańsku, ul. Podkramarska 5 (największa średniowieczna świątynia z cegły w Polsce, w Europie i na świecie); kubatura ok. 155 tys. m³, pow. 5 tys. m², pow. dachów 8 tys. m², dł. 105,5 m, szer. nawy głównej 41 m, szer. prezbiterium 35 m, szer. w transepcie 66 m, wys. sklepień 27-29 m; 7 wieżyczek iglicznych, 3 ceramiczne i wieża dzwonna na wys. 82 m n.p.m., wys. wieży (bez dachu) ok. 70 m, wys. wieży (do kalenicy) 77,0 m, 27 wolnostojących filarów, 31 kaplic, poj. ok. 25 tys. osób,
 - Kościół Jezusowy z 1730 r. (wieża z 1772 r.) w Cieszynie, pl. Kościelny 6 (największy ewangelicki kościół w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej), proj. Jana Jerzego Haüsruckera, dł. 60 m, w tym nawa główna 54,5 m, szer. 38,5 m, wys. nawy głównej 24 m, wys. wieży 72 m, poj. ok. 7 tys. osób, w tym 3,5 tys. miejsc siedzących, woj. śląskie,
 - f) meczet i minaret z 1989 r. na osiedlu VII Dwór w Gdańsku, ul. Antoniego Abrahama 17a (jeden z czterech ob. czynnych meczetów i największy w Polsce); meczet nosi imię poety i filozofa, twórcy panislamizmu – Dżamala ad-Dina Al-afganiego,
 - g) molenna z l. 1910-12 w Suwałkach, ul. Sejneńska 21a (największy dom modlitwy staroobrzędowców w Polsce), woj. podlaskie,
 - h) synagoga Pod Białym Bocianem z 1829 r. we Wrocławiu, ul. Pawła Włodkowica 7.
10. Centrum Astronomii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, położone w Piwnicach k/Torunia, zał. w 1948 r. (największe obserwatorium astronomiczne w Polsce z największym teleskopem optycznym o śred. 90 cm i radioteleskopem o śred. 32 m z 1994 r.), woj. kujawsko-pomorskie, pow. toruński, gm. Łysomice.
 11. Cinema City Poznań Kinopolis z 2001 r. na Żegrzu, w pobliżu Franowa w Poznaniu, ul. Bolesława Krzywoustego 72 – multiplex, jedyne kino w Polsce posiadające certyfikat THX George’a Lucasa (największe pod względem powierzchni w Polsce i w Europie), 18 sal kinowych dla 6.664 widzów, dwie największe sale mają po 750 miejsc, najmniejsza 208, wyposażone w system dźwiękowy Dolby Digital Surround Ex, klimatyzację oraz udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, projekcja 2D, 3D i HFR (High Frame Rate), pow. 53,3 tys. m²; od 2007 r. w budynku ma swoją siedzibę Telewizja WTK.

12. Cmentarz:
- a) Cmentarz Centralny z l. 1899-1900 w Szczecinie, ul. Ku Słońcu (największa pozakościelna nekropolia w Polsce, trzeci co do wielkości cmentarz w Europie i jeden z największych na świecie); pow. 163 ha,
 - b) cmentarz-mauzoleum Palmiry [zw. Warszawskim Katyniem] na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego (największy cmentarz z grobami ofiar II wojny światowej w Polsce); miejsce pamięci narodowej z grobami ponad 2 tys. Polaków i Żydów; Muzeum – Miejsce Pamięci Palmiry, ob. oddział Muzeum Warszawy, woj. mazowieckie, pow. nowodworski, gm. Czosnów,
 - c) cmentarz w Osuchach w Puszczy Solskiej (największy cmentarz partyzancki w Polsce i w Europie); mogiły ok. 300 partyzantów Batalionów Chłopskich i Armii Krajowej poległych w 1944 r., woj. lubelskie, pow. biłgorajski, gm. Łukowa,
 - d) kirkut [cmentarz żydowski] z 1892 r. w Łodzi, ul. Bracka (największa nekropolia żydowska w Polsce i w Europie); pow. 42 ha; ok. 230 tys. pochowanych, w tym ok. 45 tys. mogił ofiar pogromu w łódzkim getcie,
 - e) mizar [cmentarz muzułmański] z 2. poł. XVIII w. w Bohonikach (największy cmentarz wyznawców religii Mahometa w Polsce); pow. ok. 2 ha, woj. podlaskie pow. sokólski, gm. Sokółka.
13. Dolina Chochołowska we wsi Witów na Podhalu w Tatrach, (największa i najdłuższa dolina walna w Polsce); pow. 35,6 km², dł. ok. 10 km, woj. małopolskie, pow. tatrzański, gm. Kościelisko.
14. Drzewo – dąb szypułkowy „Napoleon” w Nadleśnictwie Przytok (najgrubsze drzewo w Polsce); obw. 1.043 cm, wys. 22 m, wiek ok. 700 lat; ob. nieistniejący, spłonął 15 listopada 2010 r. najprawdopodobniej podpalony przez wandalów, woj. lubuskie, pow. zielonogórski, gm. Zabór.
15. Fabryka – Księży Młyn [d. zakłady Karola Wilhelma Scheiblera], zespół fabryk włókienniczych i obiektów towarzyszących z poł. XIX w. w Łodzi (największy zespół fabryczny i największe skupisko famu [domy rodzinne] w Polsce), łączna kubatura wszystkich obiektów fabrycznych ponad 1 mln m³; w skład kompleksu wchodzi budynki fabryczne, osiedla mieszkaniowe, rezydencje właścicieli, wille dyrektorskie, szkoła, szpital, remiza straży pożarnej, gazownia, klub fabryczny oraz ogrody i parki; w 1971 r. zespół urbanistyczny został uznany za zabytek architektury przemysłowej.
16. Głaz narzutowy – „Tryglaw” [Tryglów] w Tychowie, obw. 44,0 m, wys. 3,80 m, woj. zachodniopomorskie, pow. białogardzki.
17. Grunwald pole bitwy z 1410 r. – obszar położony 2 km na pld.-wsch. od wsi Grunwald, pomiędzy Stębarkiem, Łodwigowem i Ulnowem, obejmujący łąki i tereny zalesione, Pomnik Zwycięstwa Grunwaldzkiego (granitowy obelisk, 11 masztów o wys. 30 m symbolizujących sztandary polskich i litewsko-ruskich chorągwi, amfiteatr z mapą plastyczną bitwy), ruiny kaplicy pobitewnej, pozostałości Pomnika Grunwaldzkiego z Krakowa (wzniesionego w 1910 z fund. Ignacego Jana Paderewskiego wg proj. Antoniego Wiwulskiego, zburzonego w 1939 r. przez Niemców), Kopiec Jagiełły usypany przez harcerzy w 1959 r.; Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku, gdzie eksponowana jest wystawa stała „Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim 1409-1411 r.” (miejsce największej bitwy w średniowiecznej Europie), w 2010 r. obiekt uznany za pomnik historii, województwo warmińsko-mazurskie, pow. ostródzki, gm. Grunwald.
18. Hala Stulecia [zw. też Halą Ludową] z l. 1911-13 we Wrocławiu, na Zalesiu, w Parku Szczytnickim, ul. Wystawowa 1 – modernistyczna hala widowiskowo-sportowa, proj. Maxa Berga, wyremontowana w l. 2009-11 (największa rotunda w Polsce), kubatura całego obiektu 180 tys. m³, kubatura sali widowiskowej 126 tys. m³, całkowita pow. użytkowa obiektu 18,16 tys. m², pow. użytkowa parteru 14,24 tys. m², pow. sali widowiskowej 6 tys. m², szer. 95 m, śred. kopuły 65 m, wys. 42 m, poj. ok. 7-8 tys. osób, wewnątrz dwie sale konferencyjne o pow. 108 m² każda, restauracja na 200 miejsc o pow. 610 m² i dwa bary przekąskowe o pow. 162 i 54 m², przed halą parking strzeżony na ok. 200 pojazdów, w 2006 r. obiekt wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 36,69 ha, nr ref. 1165) oraz do rejestru zabytków w 1962 r. (ponownie w 1977 r.) wraz z zespołem architektonicznym obejmującym m.in. Pawilon Czterech Kopuł, pergolę z fontanną multimedialną i iglicę.
19. Hotel Gołębiowski nad jeziorem Tałty na Mazurach w Mikołajkach, ul. Mrągowska 34 (największy hotel w Polsce); 573 pokoje, w tym 47 pokoi rodzinnych [tzw. „Studio”] i 15 apartamentów; do dyspozycji gości kompleks basenów „Tropikana” o pow. 2.000 m², 2 restauracje, Night Club, 2 kawiarnie oraz SPA Studio Zdrowia i Urody, stok narciarski z koleją linową krzesłkową, całoroczny tor saneczkowy Alpine Coaster, zjeżdźalnia i karuzela pontonowa, wyciąg taśmowy, woj. warmińsko-mazurskie, pow. mrągowski.
20. Jezioro Śniardwy na Pojezierzu Mazurskim, w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich, w dorzeczu Pisy, na terenie Mazurskiego Parku Krajobrazowego, jez. polodowcowe, morenowe, obj. 660,21 mln m³, pow. 11.383,3 ha, dł. 22,1 km, szer. 13,4 km, gł. 23,4 m, wys. lustra 115,7 m n.p.m., 8 wysp z największą Szeroki Ostrów o pow. 70 ha, dł. linii brzegowej 64,5 km, woj. warmińsko-mazurskie, pow. mrągowski i piski, gm. Mikołajki, Orzysz, Pisz i Ruciane-Nida.
21. Jezioro Włocławskie [tzw. Zalew Włocławski] – sztuczny zalew z 1970 r. na środkowej Wiśle (największy pod względem powierzchni sztuczny zbiornik wodny w Polsce); obj. 408 mln m³, pow. 70,4 km², dł. 58 km, szer. 3 km, gł. 10 m, dł. linii brzegowej ok. 160 km, woj. kujawsko-pomorskie i woj. mazowieckie.
22. Kalwaria Zebrzydowska – zespół 42 kapliczek i kościółków kalwaryjskich z 1602 r. fundacji Mikołaja Zebrzydowskiego w sanktuarium pasyjno-maryjnym oo. bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej, u szczytu góry Żar (największa i najstarsza kalwaria w Polsce); wybudowana na wzór obiektów z Ziemi Świętej, pow. 6 km², dł. 5 km; w 1999 r. manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 380 ha, nr ref. 905, woj. małopolskie, pow. wadowicki.
23. Karczma Bartła z 2000 r. w Goniądzu nad Biebrzą, w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego, na terenie Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowego Bartłowizna, ul. Nadbiebrzańska 32 – powiększona replika XVII w. karczmy typowej dla regionu Podlasia (największa budowla z bali drewnianych w Polsce), proj. Henryka Bartlewskiego, kubatura ok. 3 tys. m³, pow. 500 m², wys. 10 m, woj. podlaskie, pow. moniecki.

24. Kopiec Powstania Warszawskiego z l. 1946-50 na Czerniakowie, w dzielnicy Mokotów, w Warszawie (największy i najwyższy kopiec w Polsce, powstał z gruzów Warszawy, przesiąkniętych krwią i łzami Warszawiaków); wysokość względna: ok. 37 m [121 m n.p.m.], schody: dł. 200 m, 400 stopni i 40 podestów; na wierzchołku kotwica-pomnik – symbol Polski walczącej o wys. 15 m.
25. Kozy na Pogórzu Śląskim i stokach Beskidu Małego – największa pod względem liczby ludności wieś w Polsce, ok. 12.700 mieszkańców, pow. 26,9 km², gęstość zaludnienia ok. 470 os./km², woj. śląskie, pow. bielski.
26. Krucyfiks w kościele parafialnym św. Antoniego Padewskiego z l. 1928-30 w Pile, ul. Ludowa 10 (największy krucyfiks w kościołach Polski i Europy); figura Ukrzyżowanego Chrystusa wykonana z jednego kawałka drewna, pokryta płatkami brązu – dzieło Bertholda Müller-Oerlinghausena z Berlina, inspirowane starą sceną pasyjną z Oberammergau, wys. ok. 7 m, woj. wielkopolskie.
27. Krzyż pokutny z 1542 r. w Stargardzie Szczecińskim, przy drodze do Chociwła, ok. 1 km na wsch. od bramy Wałowej (największy i najwyższy krzyż pokutny w Polsce); wys. 2,76 m, woj. zachodniopomorskie.
28. Muzeum:
 - a) Muzeum Budownictwa Ludowego z 1958 r. na terenie osiedla Biała Góra, w dzielnicy Wójcistwo, w Sanoku, ul. Romualda Traugutta 3 (największy pod względem liczby zgromadzonych obiektów skansen w Polsce), ok. 150 obiektów architektonicznych (budynki mieszkalne, sakralne, gospodarcze i przemysłowe), ponad 31 tys. eksponatów z zakresu kultury ludowej regionu, kultury mieszczańskiej, dworskiej i sakralnej oraz judaika (meble i sprzęty do wyposażenia wnętrz, narzędzia i maszyny rolnicze, sprzęty do wykonywania rzemiosł, porcelana, szkło, kolekcja malarstwa i unikalna kolekcja ikon, paramenty liturgiczne i inne), pow. ekspozycji 38 ha, woj. podkarpackie,
 - b) Muzeum Narodowe w Krakowie – muzeum utworzone przez Radę Miasta Krakowa w 1879 r., Gmach Główny – al. 3 Maja 1, Galeria Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach na Rynku Głównym [pierwsza siedziba muzeum], pałac biskupa Erazma Ciołka – ul. Kanonicza 17, (największe muzeum i najstarsze muzeum narodowe w Polsce); 21 działów, 11 galerii, 2 biblioteki i 12 pracowni konserwacji oraz 10 oddziałów, ok. 780 tys. eksponatów,
 - c) Skansen i Muzeum Pszczelarstwa im. prof. Ryszarda Kosteckiego z 1963 r. w Swarzędzu – oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie, na terenie parku dworskiego w Nowej Wsi, ul. Poznańska 35 (największy skansen pszczelarski w Polsce i w Europie); plenerowa placówka muzealna ukazująca historię pszczelarstwa i bartnictwa na ziemiach polskich; unikatowy w skali europejskiej zbiór uli, ok. 230 obiektów, w tym 600-letnia barć wiślana, woj. wielkopolskie, pow. poznański.
29. Obszar ochrony ścisłej Sieraków im. prof. Romana Kobendzy [d. ścisły rezerwat przyrody] w pradolinie Wisły, na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego, (największy i najbardziej wartościowy przyrodniczo obszar ochrony ścisłej w Polsce); największą osobliwością przyrodniczą jest rozmarynek [chamedafne północna], relikw epoki lodowcowej; pow. 1.204,91 ha, woj. mazowieckie, pow. warszawski zachodni.
30. Ogród:
 - a) Gdański Ogród Zoologiczny [d. Miejski Ogród Zoologiczny „Wybrzeża” w Gdańsku] z 1954 r. w Dolinie Leśnego Młyna, w dzielnicy Oliwa, w Gdańsku, ul. Karwieńska 3, pow. 123,76 ha, ponad 1.000 zwierząt reprezentujących 190 gatunków,
 - b) Ogród Botaniczny im. Jakuba Mowszowicza z 1973 r. na Polesiu w Łodzi, ul. Krzemieniecka 36/38, pow. 64 ha (integralną częścią ogrodu jest Palmiarnia znajdująca się w Parku Źródlika).
31. Ołtarz Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny [Ołtarz Mariacki], właśc. retabulum [nastawa ołtarzowa] ołtarza głównego dłuta Wita Stwosza z l. 1477-89 w kościele archidiecezjalnym Wniebowzięcia NMP [kościół Mariacki] na Placu Mariackim przy Rynku Głównym Starego Miasta w Krakowie (największa zachowana średniowieczna nastawa ołtarzowa w Polsce i w Europie); pentaptyk [typ ołtarza szafiastego], wym. 11 m × 13 m, ok. 200 figur z drewna lipowego o wys. do ok. 2,8 m; postacie przedstawione w strojach z XV w. są obecnie znakomitym studium kostiumologii; historia ołtarza jest kanwą powieści Antoniny Domańskiej „Historia żółtej ciżemki” z 1913 r., na podstawie której w 1961 r. zrealizowano film pod tym samym tytułem w reż. Sylwestra Chęcińskiego.
32. Opactwo Cystersów z l. 1649-1739 w Lubiążu, bazylika Wniebowzięcia, klasztor i pałac opatów, pomocniczy kościół św. Jakuba, zabudowania gospodarcze; kubatura ponad 330 tys. m³, dł. fasady 223 m, ponad 300 sal (największy zespół obiektów sakralnych w Polsce i w Europie oraz drugi co do wielkości na świecie), woj. dolnośląskie, pow. wołowski, gm. Wołów.
33. Organy piszczałkowe z l. 1911-13 w bazylice archikatedralnej św. Jana Chrzciciela [pierwotnie w Hali Stulecia] we Wrocławiu, na Ostrowie Tumskim, pl. Katedralny 18 (największy instrument muzyczny w Polsce oraz największe zabytkowe organy kościelne w Polsce i jedno z największych w Europie i na świecie); instrument proj. prof. Karla Straube z Lipska zbudowany przez firmę „Wilhelm Sauer Inh. Paul Walcker” z Frankfurtu nad Odrą, numer opusowy 1160; pierwotnie 200 rejestrów, w tym 187 głosów realnych i 13 transmisji (ówcześnie największy instrument muzyczny na świecie), wielokrotnie przebudowywany i rozbudowywany, m.in. w 1937 r. wg proj. Gerharda Zeggerta oraz w l. 1951-52 i w 1956 r.; obecnie stół gry o 5 manualach [klawiatury ręczne] i pedale [klawiatura nożna], 151 głosów, w tym 124 na emporze i 27 na poddaszu w prezbiterium, 13.207 piszczałek.
34. Palmiarnia Poznańska z 1910 r. w Parku Wilsona w Poznaniu (największe w Polsce i jedno z największych w Europie sztucznych zbiorowisk roślinności tropikalnej); w 12 pawilonach prezentowanych jest ok. 1.100 gat. roślin, a w akwarium 170 gat. ryb oraz około 50 gat. roślin wodnych, pow. 4.600 m².
35. Pałac:
 - a) Krzyżtopór [d. Krzysztopór] z l. 1627-44 w Ujeździe – pałac w stylu włoskim typu palazzo in fortezza wybudowany dla wojewody sandomierskiego Krzysztofa Ossolińskiego (ruiny największej budowli pałacowej w Polsce i jednej z największych w Europie), pałac wzniesiony w oparciu o kalendarz; posiadał 4 wieże, odpowiadające 4 porom roku, 12 wielkich sal, tyle ile

- miesiące, 52 pokoje, tyle ile tygodni i 365 okien, po jednym na każdy dzień roku, pow. 3.730 m², woj. świętokrzyskie, pow. opatowski, gm. Iwaniska,
- b) pałac Izraela Kalmanowicza Poznańskiego z XIX w. w Łodzi [tzw. „łódzki Luwr”], ul. Ogrodowa 15 (największa rezydencja fabrykancka w Polsce); proj. Hilarego Majewskiego, przebudowany w 1898 r. wg proj. Juliusza Junga i Dawida Rosenthala oraz w l. 1901-03 wg proj. Adolfa Zelingsona, ob. Muzeum Miasta Łodzi, 4 kondygnacje, dł. 150 m, szer. 65 m.
36. Panorama Raclawicka – oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu, ul. Jana Ewangelisty Purkyniego 11 – muzeum sztuki założone w 1893 r. we Lwowie na terenie Parku Stryjskiego, od 1980 r. we Wrocławiu, eksponuje cykloramiczny obraz „*Bitwa pod Raclawicami*” namalowany w l. 1893-94 przez zespół malarzy pod kierunkiem Jana Styki i Wojciecha Kossaka (największy obraz oraz najstarsze i jedyne zachowane do dziś malowidło tego rodzaju w Polsce); obraz olejny przedstawia jeden z epizodów insurekcji kościuszkowskiej – zwycięską bitwę, stoczoną 4 kwietnia 1794 r. pod Raclawicami przez wojska polskie pod dowództwem gen. Tadeusza Kościuszki z wojskami rosyjskimi pod dowództwem gen. Aleksandra Tormasowa; wym. płótna 120 × 15 m, pow. 1.800 m², przestrzeń malarska 114 × 15 m; budynek muzeum z l. 1961-85, wg proj. Ewy Dziekońskiej i Marka Dziekońskiego w 1991 r. wpisany do rejestru zabytków.
37. Park:
- a) Biebrzański Park Narodowy, utworzony w 1993 r. na terenach Kotliny Biebrzańskiej, pow. 59.223 ha, otulina 66.824 ha, ochrona ścisła 7.494 ha, ochrona czynna 27.699 ha, ochrona krajobrazowa 24.030 ha; w 1995 r. wpisany na listę wodno-błotnych obszarów chronionych Konwencją Ramsar, od 2010 r. w całości włączony do spisu ostoi ptaków IBA prowadzonego przez BirdLife International, woj. podlaskie,
- b) Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej im. prof. Witolda Sławińskiego, utworzony w 1988 r. na obszarze Wysoczyzny Białostockiej oraz Wzgórz Sokólskich, pow. 72.860 ha, otulina 53.827 ha; 19 rezerwatów przyrody w parku, 2 w otulinie, woj. podlaskie,
- c) park miejski im. Adama Mickiewicza w Sanoku na zboczu Góry Parkowej [362 m n.p.m.], utworzony w 1896 r. z inicjatywy Augusta Ścibora-Rylskiego (największy park typu górskiego w Polsce), unikatowy na skalę europejską proj. inż. Władysława Beksińskiego, pow. 10 ha; szata roślinna zbliżona do składu występującego w paśmie Gór Słonnych, drzewostan w większości wypełniają jesion wyniosły, grab zwyczajny i lipa drobnolistna, ponadto występują, m.in. orzech wodny, orzech turecki, sumak, miłorząb i sosna amerykańska, woj. podkarpackie,
- d) Park Zamkowy [d. ogród zamkowy] z XVII w. wokół Pałacu Habsburgów [tzw. Nowy Zamek] i Starego Zamku w Żywcu (największy w Polsce park krajobrazowy w stylu angielskim); pierwotnie założony w stylu włoskim, w l. poł. XIX w. przekomponowany na angielski, pow. 26 ha, woj. śląskie.
38. Piramida w Rapie z ok. 1811 r. – grobowiec rodzinny pruskiego rodu baronów von Fahrenheid (największa zabytkowa piramida w Polsce); konstrukcja wzorowana na piramidach egipskich zbudowana na rzucie kwadratu o boku dł. 10,4 m, wys. 15,9 m, sklepienie wewnętrzne pochylone pod kątem 51°52', od 1992 r. znajduje się w rejestrze zabytków, woj. warmińsko-mazurskie, pow. gołdapski, gm. Banie Mazurskie.
39. Planetarium Śląskie im. Mikołaja Kopernika z 1955 r. w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku im. gen. Jerzego Ziętka w Chorzowie, al. Planetarium 4 (największe i najstarsze planetarium w Polsce), proj. Zbigniewa Solawy, śred. kopuły 23 m, projektor gwiazdowy wyprodukowany przez zakłady Carla Zeissa w Jenie o wys. 5 m przy pionowym ustawieniu i masie ponad 2 t, widownia na ok. 400 os.; w zespole budynków Planetarium Śląskiego znajduje się także obserwatorium astronomiczne z największym w Polsce refraktorem o śred. 30 cm, stacja sejsmologiczna i stacja klimatologiczna, woj. śląskie.
40. Pomnik Powstańców Śląskich z 1967 r., w pobliżu ronda gen. Jerzego Ziętka, przy al. Wojciecha Korfa, w parku Powstańców Śląskich w Katowicach – monument upamiętniający trzy wystąpienia zbrojne ludności śląskiej przeciwko władzom niemieckim, mające na celu wywalczenie przyłączenia Górnego Śląska do Polski (największy i najcięższy pomnik w Polsce); pomnik proj. prof. Gustawa Zemły i arch. Wojciecha Zabłockiego, w kształcie trzech orlich skrzydeł, symbolizujących trzy powstania śląskie, masa ok. 60 t.
41. Port Gliwice z 1939 r., przy ul. Portowej w Gliwicach – port rzeczny na Kanale Gliwickim, jeden z elementów Śląskiego Centrum Logistyki (największy, najnowocześniejszy i najbardziej uniwersalny port śródlądowy w Polsce); zdolność przeładunkowa 2 mln t rocznie, woj. śląskie.
42. Port Lotniczy Warszawa im. Fryderyka Chopina z 1934 r. na osiedlu Okęcie, w dzielnicy Włochy, w Warszawie (największy port lotniczy w Polsce i główna baza Polskich Linii Lotniczych LOT); pow. 500 ha, 4 terminale pasażerskie.
43. Porytowe Wzgórze na Równinie Biłgorajskiej, nad Branwią – miejsce bitwy partyzanckiej w 1944 r. (miejsce największej bitwy partyzanckiej na ziemiach polskich w czasie II wojny światowej), ob. rez. przyrody Lasy Janowskie o pow. 2.677 ha, cmentarz partyzancki i pomnik proj. Bronisława Chromego z 1974 r., woj. lubelskie, pow. janowski.
44. Pustynia Błędowska – największy obszar piasków lotnych w Polsce, uważana za jedyną naturalną pustynię w Europie; pow. ok. 33 km² (do zaliczenia na odznakę należy zdobyć 15 pkt. wg regulaminu OTP na wycieczce pieszej, lub 20 pkt. wg regulaminu KOT na wycieczce rowerowej), woj. śląskie i woj. małopolskie.
45. Rezerwat przyrody Stawy Milickie – ornitologiczny rezerwat przyrody utworzony w 1963 r. w dolinie Baryczy, na terenie Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy, obejmuje pięć niezależnych kompleksów stawów; tereny gniazdowe dla ok. 120 gatunków ptaków, pow. 5.324,31 ha, woj. dolnośląskie, pow. milicki, gm. Milicz.
46. Rondo w centrum Głogowa, w ciągu drogi krajowej nr 12 i drogi wojewódzkiej nr 292, Plac Konstytucji 3 Maja (największe rondo w Polsce i w Europie), typowe czterowłotowe skrzyżowanie o ruchu okrężnym z trzypasmową jezdnią, łączące ze sobą ulice: Brama Brzostowska, gen. Władysława Sikorskiego, Obrońców Pokoju i Bolesława Krzywoustego, obw. ronda 850 m, śred. 250 m, wysepka centralna z parkiem o pow. 5 ha, pod placem liczne kazamaty, woj. dolnośląskie.
47. Rosarium z 1968 r. w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku im. gen. Jerzego Ziętka w Chorzowie (największy różany ogród w Polsce i jeden z największych w Europie); pow. ok. 7 ha, woj. śląskie.

48. Rynek:
- a) Rynek Główny na Starym Mieście w Krakowie – centralny, regularny plac u zbiegu 11. ulic, wytyczony w 1257 r. (największy średniowieczny plac w Polsce i w Europie), wym. 200 × 200 m, miejsce o wyjątkowym znaczeniu historycznym, kulturowym i społecznym, m.in. z kościołem św. Wojciecha, wieżą ratuszową, Sukiennicami i pomnikiem Adama Mickiewicza, wokół rynku szereg zabytkowych kamienic, w 2010 r. pod wsch. częścią płyty rynku otwarto szlak turystyczny „Rynek Podziemny”, oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa; przez rynek przebiega Droga Królewska, główny trakt komunikacyjny miasta średniowiecznego, wiodący od Bramy Floriańskiej przez Stare Miasto i Okół do Zamku Królewskiego na Wawelu,
 - b) Rynek w Olecku stolicy „Mazur Garbatych”, nad Jeziorem Oleckim Wielkim, na Suwalszczyźnie, pl. Wolności – centralny plac w kształcie nieregularnego trapezu wytyczony wraz z lokacją miasta w 1560 r. (największy pod względem powierzchni rynek w Polsce i jeden z największych w Europie), wym. 255 × 215 × 228 × 225 m, pow. 64.288 m², woj. warmińsko-mazurskie.
49. Schron przeciwlotniczy dla ludności cywilnej z 1941 r. [Stettin HBF-Kirchplatz], po 1945 r. zaadoptowany na schron przeciwatomowy, pod dworcem głównym, na terenie osiedla Nowe Miasto w Szczecinie (największy schron cywilny z czasów II wojny światowej i największy schron przeciwatomowy w Polsce oraz jeden z największych w Europie), 5 podziemnych kondygnacji, głęb. ok. 18 m, gr. ścian 3 m, gr. stropu 2,8 m, dł. najdłuższego korytarza ok. 100 m, pow. całkowita ok. 2.500 m², pow. użytkowa ok. 1.900 m², poj. 5.000 osób; wejścia do schronu w tunelu pasażerskim (od strony dworca) i na pl. Zawiszy Czarnego (od strony miasta); dwie tematyczne trasy turystyczne: Trasa „II Wojna Światowa” oraz Trasa „Zimna Wojna”.
50. „Spodek” – hala widowiskowo-sportowa z 1971 r. w Katowicach, al. Wojciecha Korfantego 35 (największa hala widowiskowo-sportowa i jeden z najbardziej rozpoznawalnych obiektów architektonicznych w Polsce oraz jeden z pierwszych w skali światowej obiektów z dachem zrealizowanych w koncepcji tensegrity); kubatura 338.732 m³, pow. użytkowa 29.473 m², wys. 32 m, wym. płyty głównej 45 × 60 m, 35 sektorów, w tym specjalny sektor VIP, 11 tys. miejsc siedzących, maksymalna liczba osób w hali 11 tys.
51. Stadion Śląski w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku im. gen. Jerzego Ziętką w Chorzowie, ul. Katowicka 10 – wielofunkcyjny stadion sportowy wybudowany w l. 1951-56, przebudowany w l. 1994-97 i 2001 r. (największy obiekt sportowy w Polsce); pierwotnie nawierzchnia trawiasta, żużlowo-granitowa, wym. boiska 105 × 68 m, dł. toru żużlowego 368 m, poj. 47,200 miejsc siedzących, w 1959 r. na obiekcie założono sztuczne oświetlenie elektryczne o natężeniu 2.000 luksów (pierwsze w Polsce), w l. 2009-17 obiekt gruntownie przebudowano i zmodernizowano, m.in. rozbudowano trybuny zwiększając poj. do 55.200 miejsc siedzących, w tym 106 miejsc dla osób niepełnosprawnych oraz 25 łóż VIP z miejscami dla 384 osób i 840 stanowisk dla mediów, wybudowano pełne zadaszenie o pow. 43 tys. m² (największe w Polsce i w Europie), a tor żużlowy zastąpiono 9-torową tartanową bieżnią lekkoatletyczną, od 2020 r. Narodowy Stadion Lekkoatletyczny, woj. śląskie.
52. Stare Miasto w Warszawie – dawne miasto Stara Warszawa, założone przez księcia mazowieckiego Bolesława II w XIII w., ob. zwarty zespół architektury zabytkowej przeważnie z XVII i XVIII w. o średniowiecznym układzie zabudowy, otoczony pierścieniem murów obronnych z XIV-XVI w. (największy w Polsce, w Europie i na świecie zespół architektoniczny planowo zrekonstruowany, na podstawie dawnych planów i m.in. obrazów Bernarda Bellotta zw. Canaletto, po niemal całkowitym zniszczeniu sięgającym ok. 90% podczas II wojny światowej), ważniejsze obiekty: Rynek Starego Miasta, pl. Zamkowy z Zamkiem Królewskim, kolumną Zygmunta III Wazy i pałacem Pod Blachą, bazylika archikatedralna św. Jana Chrzciciela, kościół Matki Bożej Łaskawej, kościół św. Marcina, kamienice z XV-XIX w. oraz zespół murów miejskich z barbakanem, w 1965 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, a w 1980 r. na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 25,93 ha, nr ref. 30.
53. Śląskie Wesołe Miasteczko z 1959 r. w Parku Śląskim [d. Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku im. gen. Jerzego Ziętką] w Chorzowie, plac Atrakcji 1 (największy i najstarszy lunapark w Polsce), pow. ok. 26 ha, ok. 40 obiektów, w tym 4 kolejki górskie, atrakcja wodna i koło widokowe o wys. 40 m, woj. śląskie.
54. Teatr Wielki z l. 1825-33 w Warszawie, pl. Teatralny 1 – siedziba Opery Narodowej, Polskiego Baletu Narodowego, Galerii Opera i Muzeum Teatralnego założonego w 1957 r. z inicjatywy Arnolda Szyfmana (pierwsze i jedyne o zasięgu ogólnopolskim) oraz Teatru Narodowego w Warszawie, pl. Teatralny 3, założonego w 1765 r. i posiadającego status pierwszej sceny dramatycznej w Polsce (największy budynek teatralny w Polsce, w Europie i na świecie), proj. Antonia Corazziego, kubatura ok. 500 tys. m³, dł. elewacji frontowej 169 m, pow. zabudowy ok. 2 ha, pow. użytkowa ok. 90 tys. m², pow. sceny głównej z proscenium ok. 1150 m², pow. sceny z kieszeniami bocznymi i tylną ok. 2500 m², wym. sceny 36,5 × 28 m, gł. z proscenium 57,6 m, zagłębienie podscenia 12,3 m, wys. wieży scenicznej 48 m, widownia: Sali im. Stanisława Moniuszki 1905 miejsc, Sali Kameralnej im. Emila Młynarskiego [d. sala prób] 250 miejsc.
55. Twierdza:
- a) Twierdza Kraków – fortyfikacja powstała w 2. poł. XIX w. na rozkaz cesarza Franciszka Józefa (największa i jedna z najlepiej zachowanych fortyfikacji w Polsce i w Europie); pierwotnie austriackie dzieła obronne; zespół ponad 120 niemal kompletnych obiektów i budowli obronnych, m.in. bastiony, forty, baterie i szańce, schrony, kawerny i koszary,
 - b) Twierdza Srebrnogórska z l. 1765-77 na wzniesieniach Warowna Góra [686 m n.p.m.] i Ostróg [627 m n.p.m.], w Górach Sowich i Górach Bardzkich k/Srebrnej Góry, ul. Kręta 4 (największa twierdza górską w Polsce i w Europie), proj. inż. Ludwika Wilhelma Reglera; 6 fortów: Donjon, Ostróg, Rogowy, Wysoka Skąła, Skrzydłowy i Chochoł Mały oraz zespół bastionów i kleszczy, w 1961 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, woj. dolnośląskie, pow. ząbkowicki, gm. Stoszowice,
 - c) Twierdza Wisłoujście z XV w. w dzielnicy Nowy Port w Gdańsku, przy ujściu Martwej Wisły do Zatoki Gdańskiej, ul. Stara Twierdza 1 – zabytkowa twierdza morska, dawniej położona przy głównym wejściu do portu gdańskiego przy ujściu głównego ramienia Wisły do Morza Bałtyckiego

- (najstarsza fortyfikacja nadmorska w Polsce), w okresie nowożytnym nazywana Bramą do Rzeczypospolitej, co podkreślało jej strategicznym znaczenie, ob. oddział Muzeum Gdańska, w 1959 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków.
56. Uzdrowisko – Kołobrzeg na Pomorzu Zachodnim, u ujścia rzeki Parsęty, nad Morzem Bałtyckim (największe uzdrowisko w Polsce); uzdrowisko z 1802 r. z trzema letniskami kąpieliskami morskimi, 27 ośrodków sanatoryjnych o łącznej liczbie ok. 6.500 łóżek; w 1911 r. obradujący w Kołobrzegu V Międzynarodowy Kongres Lecznictwa Morskiego przyznał kurortowi rangę uzdrowiska I kategorii, woj. zachodniopomorskie.
57. Warszawa nad Wisłą na Mazowszu – największe pod względem powierzchni i liczby ludności oraz największe miasto na prawach powiatu w Polsce, jedyne miasto w Polsce, którego ustrój jest określony odrębną ustawą, podzielone na 18 jednostek pomocniczych – dzielnic m.st. Warszawy, największy w Polsce węzeł komunikacyjny w zakresie pasażerskiego ruchu samochodowego, kolejowego i lotniczego; założona w XIII w., prawa miejskie 1323 r., stolica województwa mazowieckiego od 1529 r. i stolica Polski od 1596 r., pow. 517,24 km² (łącznie z Wisłą), liczba ludności ok. 1,76 mln, gęstość zaludnienia ok. 3,4 tys. os./km², siedziba m.in. Prezydenta RP, Sejmu i Senatu, Rady Ministrów i Narodowego Banku Polskiego oraz agencji Frontex odpowiedzialnej za bezpieczeństwo granic zewnętrznych Unii Europejskiej, a także Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) – agencji OBWE; uhonorowana Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari (1939) – obok Lwowa jedyne polskie miasto wyróżnione tym wysokim odznaczeniem, Orderem Krzyża Grunwaldu I klasy (1945), Orderem Budowniczych Polski Ludowej (1970), Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski (1985) oraz Krzyżem Armii Krajowej (1974), Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1954) i Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1998), dewiza: *Semper invicta* (Zawsze niezwyciężona).
58. Wieża ciśnień z l. 1896-97 w parku Chrobrego w Stargardzie Szczecińskim, ul. hetm. Stefana Czarnieckiego 12 (największy wodozbiór i najwyższa wieża wodna poza obrębem murów miejskich w Polsce), neogotycka budowla proj. Heinricha Denekego nawiązująca stylem do pobliskiej baszty Morze Czerwone, wys. 65 m, poj. zbiornika ok. 500 m³, w 2007 r. gruntownie wyremontowana (m.in. naprawiono hełm i wykonano nową iglicę w miejsce starej, zniszczonej podczas wichury w 2001 r.), w 2005 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, woj. zachodniopomorskie.
59. Witraż z 1997 r. w kolegiacie św. Wojciecha i św. Katarzyny w Jaworznie, pl. Św. Jana 17 (największy witraż w Polsce i drugi co do wielkości w Europie), trójkątny obraz, na którym główną postacią jest św. Wojciech w biskupiej tiarze, z wiosem w jednej i krzyżem w drugiej dłoni; proj. Jerzego Skąpskiego wykonany z okazji 1000. rocznicy śmierci patrona świątyni w pracowni Anny i Ireneusza Zarzyckich w Krakowie, pow. 177 m², wys. 18,5 m, woj. śląskie.
60. Wyspa Wolin na Morzu Bałtyckim – przybrzeżna wyspa stanowiąca pld. brzeg Zatoki Pomorskiej; od stałego lądu oddzielona cieśniną Dziwną i Zalewem Szczecińskim, a od wyspy Uznam cieśniną Świną (największa wyspa z najwyższym wybrzeżem klifowym w Polsce); pow. ok. 245 km²; klif o wys. ok. 80 m, ciągnący się na przestrzeni 15 km, woj. zachodniopomorskie, pow. kamieński i miasto Świnoujście.
61. Zachęta Narodowa Galeria Sztuki z 1900 r. w Warszawie, w gmachu powstałego w 1860 r. Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, pl. Stanisława Małachowskiego 3 (największa i jedna z najbardziej prestiżowych galerii sztuki współczesnej w Polsce), proj. Stefana Szyllera, pow. ekspozycji 1.765 m², kolekcja obejmuje dzieła współczesnej sztuki polskiej: malarstwa, rzeźby, instalacji, fotografii i kinematografii prezentowane w formie wystaw czasowych; w 1965 r. gmach wpisany do rejestru zabytków; 16 grudnia 1922 r. w gmachu „Zachęty” został zamordowany pierwszy prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Gabriel Narutowicz.
62. Zamek:
- a) zamek krzyżacki z XIV-XV w. nad Nogatem w Malborku, ul. Starościńska 1 (największy średniowieczny zamek z cegły w Polsce, w Europie i na świecie), jedno z najwybitniejszych osiągnięć europejskiego gotyku oraz jeden z najznakomitszych obiektów obronno-rezydencyjnych w Polsce i w Europie, początkowo konwentualna siedziba komtura, w l. 1309-1457 siedziba wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego, w l. 1457-1772 rezydencja królów Polski, obiekt składa się z trzech oddzielnych budowli: Zamku Wysokiego z kościołem Najświętszej Maryi Panny, Zamku Średniego z Pałacem Wielkich Mistrzów oraz Zamku Niskiego (tzw. Przedzamcze), kubatura ponad 250 tys. m³, pow. zabudowy ok. 143,6 tys. m² na obszarze ok. 21 ha, w 1949 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, w 1994 r. uznany za pomnik historii, w 1997 r. wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 18,038 ha, nr ref. 847, woj. pomorskie,
- b) Zamek Królewski na Wawelu – renesansowy obiekt obronno-rezydencyjny z XIII-XVII w. na Starym Mieście w Krakowie, wielokrotnie rozbudowywany, przekształcany, niszczony, odbudowywany i odnawiany w stylu barokowym i częściowo klasycystycznym (największa rezydencja królewska, drugi pod względem wielkości zamek w Polsce i jeden z największych w Europie), dwupiętrowa budowla z krużgankami arkadowymi, bramą wjazdową i pięcioma wieżami mieszkalnymi, 71 sal wystawowych w pięciu ekspozycjach stałych oraz dwie klatki schodowe: Senatorska i Poselska, pow. 7.040 m²,
- c) zamek Książ na Szlaku Zamków Piastowskich, na Pogórzu Wałbrzyskim w Książańskim Parku Krajobrazowym, w Wałbrzychu, w dzielnicy Książ, ul. Piastów Śląskich 1 – zamek książęcy wybudowany dla księcia jaworskiego Bolka I Surowego w l. 1288-92, zw. perłą Dolnego Śląska (największy zamek książęcy, trzeci pod względem wielkości zamek w Polsce, po zamku w Malborku i Zamku Królewskim na Wawelu i jeden z największych w Europie), 7 kondygnacji, kubatura 150 tys. m³, woj. dolnośląskie.
63. Zapora Solińska z 1968 r. w pobliżu wsi Solina (największa i najwyższa zapora w Polsce); proj. inż. Feliks Niczkie, kubatura ok. 760 tys. m³, dł. 664 m, wys. 81,8 m, woj. podkarpackie, pow. leski, gm. Solina.
64. Zawoja w dolinie rzeki Skawica – wieś położona w Beskidzie Żywieckim u stóp Babiej Góry (największa pod względem powierzchni i najdłuższa wieś w Polsce), pow. ok. 100 km², dł. ok. 18 km, ponad 100 osiedli i przysiółków rozsianych na zboczach pobliskich gór, woj. małopolskie, pow. suski, gm. Zawoja.

III. Najmniejsze:

1. Browar Zamkowy w Radomiu, złożony w 1997 r., od 2000 r. na tyłach sklepu Dionizos, ul. Bolesława Limanowskiego 71 (najmniejszy browar w Polsce), woj. mazowieckie.
2. Cmentarz karański z 1890 r. w Warszawie, na Woli, przy ul. Redutowej 34 (najmniejsza nekropia karańska w Polsce), ob. jedyny w Polsce oraz jeden z nielicznych w Europie i na świecie cmentarzy wyznaniowych społeczności Karańców; pow. 1.122 m², ok. 100 mogił (głównie współczesnych), najstarszy zachowany nieanonimowy nagrobek Saduka Osipowicza Kefeliego pochodzi z 1895 r., w 1991 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków.
3. Dwór w Szymbarku na terenie Centrum Edukacji i Promocji Regionu – replika dworu szlacheckiego z XVIII w. z miejscowości Salino k/Wejherowa (najmniejszy dwór w Polsce), woj. pomorskie, pow. kartuski, gm. Stężyca.
4. Figurka Matki Bożej z Dzieciątkiem z 1. poł. XVI w. w bazylice Wniebowzięcia NMP z l. 1640-55, sanktuarium maryjne Matki Bożej Gidelskiej w zespole klasztornym oo. Dominikanów w Gidlach, pl. Dominikański 6; według tradycji figurkę wyorał w 1516 r. miejscowy rolnik Jan Czeczek i wkrótce zasłynęła ona cudownymi uzdrowieniami (najmniejsza kamienna figurka Matki Boskiej w Polsce), wys. 9 cm, koronowana w 1921 r., woj. łódzkie, pow. radomszczański.
5. Hotel „Noma Residence” w pałacu myśliwskim z 1868 r. w Promnicach nad Jeziorem Paprocańskim w Puszczy Pszczyńskiej (najmniejszy hotel w Polsce); hotel czterogwiazdkowy, 11 komfortowych pokoi, w tym 2 apartamenty oraz 2 pokoje w domku myśliwskim oddalonym ok. 80 m od pałacu, restauracja, woj. śląskie, pow. pszczyński, gm. Kobiór.
6. Jaskinia (ex aequo); do zaliczenia na odznakę wystarczy jeden, dowolny obiekt:
 - Schronisko Paść Królowej na Pogórzu Wielickim (najmniejsza jaskinia w Polsce, w Europie i na świecie); dł. ok. 1,5 m, woj. małopolskie,
 - Szczelina w Kurowie, na Niżu Polskim, w otulinie Narwiańskiego Parku Narodowego – obiekt nieposiadający cech klasycznej jaskini, znajdujący się w dawnej żwirowni (najmniejsza jaskinia w Polsce, w Europie i na świecie); dł. ok. 1,5 m; szczelina wykształciła się w zlepieńcach na skutek wysypania się na zewnątrz luźnego materiału skalnego, który pierwotnie wypełniał obecną pustkę; jaskinia przebiega na wylot blok skalny, tworząc tunel, woj. podlaskie, pow. wysokomazowiecki, gm. Kobylin-Borzymy.
7. Kamieniczka z XVII w. na Starym Mieście w Warszawie, ul. Kanonia 20/22 (najwyższy dom w Polsce); szer. 1,4 m. Ma tylko wąską bramę i dwa okna nad nią. Tak naprawdę to jego fasady od ul. Dawnej i od strony Wisły są szersze; stoi na planie zbliżonym do trójkąta. Właściciel zapewne sporo oszczędzał na podatku miejskim, który liczono niegdyś od szerokości fasady ulicznej i ilości okien na jednym piętrze.
8. Krzyż pokutny z 1813 r. na Szlaku Kamiennych Zabytków Dawnego Prawa, przy kościele parafialnym pw. Matki Boskiej Różańcowej w Jasieniu, pl. Wolności 3, wykonany z połówki kamienia młyńskiego (najmniejszy kamienny krzyż pokutny w Polsce), krzyż z piaskowca o wymiarach: wys. 37 cm, szer. 35 cm, grub. 8 cm, woj. lubuskie, pow. żarski.

9. Latarnia Morska Jastarnia z 1938 r. na Mierzei Helskiej (najmniejsza latarnia morska na polskim wybrzeżu Bałtyku); wys. wieży 13,5 m, wys. światła 22,0 m n.p.m., zasięg światła 15,0 Mm, woj. pomorskie, pow. pucki.
10. Miasto:
 - a) Stawiszyn na Wysoczyźnie Kaliskiej, nad Bawołem [Czarną Strugą], w aglomeracji kalisko-ostrowskiej (najmniejsze pod względem powierzchni miasto w Polsce); prawa miejskie 1291 r., pow. 0,99 km², liczba ludności ok. 1.530, gęstość zaludnienia 1.545,5 os./km², woj. wielkopolskie, pow. kaliski.
 - b) Wyśmierzyce w Dolinie Białobrzesckiej, nad Pilicą (najmniejsze pod względem liczby ludności miasto w Polsce); prawa miejskie 1338 r., pow. 16,84 km², liczba ludności ok. 920, gęstość zaludnienia 54,6 os./km², woj. mazowieckie, pow. białobrzegi.
11. Muzeum:
 - a) Muzeum Guzików w Łowiczu, ul. Stary Rynek 10 – instytucja kultury zajmująca się guzikami we wszystkich jego aspektach; obiektem zainteresowań muzeum są guziki i pamięć o ich właścicielach (najmniejsze muzeum w Polsce), założone w 1997 r. przez Jacka Rutkowskiego – opiekuna i jedynego dysponenta zbiorów; oficjalną „siedzibą” muzeum jest waliza należąca kiedyś do łowickiego kupca Bolesława Modesta Majewskiego, woj. łódzkie,
 - b) Muzeum Najmniejszych Książek Świata Zygmunta Szkoconego w dzielnicy Piotrowice, w Katowicach, ul. Traktorzystów 5; wystawa funkcjonuje od 1970 r. w prywatnym domu, w którym żył i tworzył autor. Wystawione zbiory przedstawiają miniaturowe wersje wybitnych dzieł literatury autorstwa urodzonego w pobliskiej Czeladzi artysty introligatora. Ekspozycja muzeum obejmuje 87 ze wszystkich 165. miniaturowych dzieł, w tym biografie Leonarda da Vinci i Fryderyka Chopina, Kartę Narodów Zjednoczonych oraz najmniejsze z nich – „Alfabet łaciński” z 1976 r. o wym. 0,8 × 1,0 mm, które trafiło do Księgi rekordów Guinnessa.
12. Ogród:
 - a) Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego z 1811 r. w Warszawie, al. Ujazdowskie 4; założony dla potrzeb Warszawskiej Szkoły Lekarskiej przy pałacu Kazimierzowskim, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28 [w ob. miejscu od 1818 r.] (najmniejszy i jeden z najstarszych ogrodów botanicznych w Polsce); pow. ok. 5,16 ha, 10 działów, m.in. arboretum, rozarium i szklarnie z palmiarnią, ponad 5 tys. gat. i odmian drzew, krzewów oraz roślin zielnych, w tym 23 pomniki przyrody; na terenie ogrodu znajduje się Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego z l. 1818-25,
 - b) Ogród Zoologiczno-Botaniczny w Braniewie, ul. Botaniczna 1 (najmniejszy ogród zoologiczny w Polsce), utworzony w l. 1955-60 z inicjatywy Zdzisława Butkiewicza jako ogród zoologiczny w średniowiecznej fosie obronnej Starego Miasta, na terenie przedwojennego ogrodu botanicznego, w czasach świetności liczył ok. 200 gat. zwierząt, m.in. lwy, niedźwiedzie, jacy, lamy, makaki lapundery, koń Przewalskiego, żółwie, papugi, pawie, bażanty; aleja dendrologiczna z dużą liczbą okazałych drzew, m.in. dęby, buki, klony,

kasztanowce i lipy oraz gat. unikalnej roślinności: tulipanowiec, miłorząb japoński i dąb piramidalny, pow. 3,5 ha, woj. warmińsko-mazurskie.

13. Park:

- a) Ojcowski Park Narodowy z 1956 r. w Dolinie Prądnika i Dolinie Sąspowskiej, na Wyżynie Olkuskiej (najmniejszy park narodowy w Polsce); pow. 2.146 ha, otulina 6.777 ha, ochrona ścisła 250,83 ha, czynna 968,45 ha, krajobrazowa 926,34 ha, bogata flora i fauna: ok. 950 gat. roślin naczyniowych, ponad 230 gat. mchów i wątrobowców, 1.200 odmian grzybów i 200 rodzajów porostów, w tym 84 gat. prawnie chronione, ok. 30 zespołów roślinnych oraz ok. 6 tys. gat. zwierząt, w tym 218 gat. prawnie chronionych; Ekspozycja Przyrodnicza Ojcowskiego Parku Narodowego w Ojcowie [d. Muzeum Przyrodnicze im. prof. Władysława Szafera], woj. małopolskie, pow. krakowski,
 - b) Park Krajobrazowy Stawki z 1982 r. w Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, na terenie Równiny Janowskiej w obrębie Wyżyny Częstochowskiej (najmniejszy park krajobrazowy w Polsce); pow. 1.732 ha, otulina 2.434 ha, rezerwat przyrody „Wielki Las” o pow. 32,36 ha, liczne strumienie, stawy i bagna, woj. śląskie, pow. częstochowski, gm. Przyrów.
14. Planetarium im. Jana Heweliusza z 1993 r. w Potarzycy k/Jarocina, wpisane do rejestru światowych placówek astronomicznych przez Międzynarodową Unię Astronomiczną (najmniejsze planetarium w Polsce); kopuła projekcyjna o śred. 5 m, 40 miejsc, projektor w kształcie kuli o śred. 32 cm posiada 24 obiektywy; obiekt jest jedyną tego typu pomocą dydaktyczną działającą w polskim gimnazjum, woj. wielkopolskie, pow. jarociński.
15. Rezerwat przyrody „Kołacznia” z 1957 r. na Płaskowyżu Kolbuszowskim (najmniejszy rezerwat w Polsce), pow. 0,10 ha; rezerwat florystyczny, 51 gat. roślin naczyniowych: 5 gat. drzew, 7 krzewów i 39 roślin zielonych oraz 4 gat. mszaków; jedyne w Polsce naturalne stanowisko krzewu różanecznika żółtego zw. azalią pontyjską, woj. podkarpackie, pow. leżajski, gm. Nowa Sarzyna.
16. Rzeka Klonownica [Cicha Rzeczka] nieopodal Augustowa, łączy jeziora Necko i Białe Augustowskie (najkrótsza rzeka żeglowna w Polsce); według różnych źródeł dł. od 550 do 800 m, woj. podlaskie, pow. augustowski.
17. Ulica:
- a) ulica Leopolda Infelda w dzielnicy Zagórze, w Sosnowcu (najkrótsza ulica w Polsce); dł. 25 m, woj. śląskie,
 - b) ulica Wąska w dzielnicy Borek, w Zwierzyńcu na Roztoczu (najwęższa ulica w Polsce); szer. ok. 1,8 m, woj. lubelskie, pow. zamojski.
18. Uzdrowisko – Przerzeczyn-Zdrój (najmniejsze obecnie działające uzdrowisko w Polsce); 4 sanatoria: „Akacja”, „Buk”, „Cis” i „Forsycja” ze 170 miejscami, przychodnia uzdrowska, zakład przyrodolecznicy, basen rehabilitacyjny, ścieżki zdrowia i 3 źródła wody leczniczej oraz park zdrojowy o pow. 3 ha, woj. dolnośląskie, pow. dzierzoniowski, gm. Niemcza.
19. Zamek biskupi w Oporowie – gotycka budowla z 1. poł. XV w., d. rezydencja prymasa Polski abp. Władysława Oporowskiego, ob. Muzeum Wnętrz Stylowych (najmniejszy i jeden z najlepiej zachowanych średniowiecznych zamków w Polsce); zbudowany na planie nieregularnego czworoboku o wym. ok. 25 × 30

m, pow. użytkowa ok. 900 m², park krajobrazowy z XVII w. o pow. 10 ha, woj. łódzkie, pow. kutnowski, Oporów 34.

IV. Najwyższe:

1. Biurowiec – Warsaw Trade Tower (WTT) z l. 1997-99 w Warszawie, na Woli, ul Chłodna 51 [ob. drugi po PKiN najwyższy budynek w Polsce]; kubatura 272 tys. m³, pow. całkowita 71,6 tys. m², pow. użytkowa 59,2 tys. m², pow. biurowa 42,3 tys. m², pow. handlowa 2,1 m², wys. całkowita 208 m, wys. do dachu 184 m, dł. iglicy 85 m, 42 kondygnacje naziemne (35 biurowych, 2 handlowe i 5 technicznych) oraz 3 podziemne z parkingiem na 305 miejsc.
2. Budowla sakralna:
 - a) współczesna budowla sakralna – bazylika MB Bolesnej Królowej Polski z 2004 r. w Licheniu Starym (najwyższy i największy kościół w Polsce), kubatura 300 tys. m³, pow. 23 tys. m², dł. 139 m, szer. 162 m, wys. 103,5 m, wys. wieży 141,5 m, woj. wielkopolskie, pow. koniński, gm. Ślesin,
 - b) zabytkowa budowla sakralna – bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła z XIV/XV w. na Starym Mieście w Szczecinie, ul. Św. Jakuba 1, dł. 80 m, szer. 40 m, wys. nawy głównej 23 m, wys. wieży 110,18 m (po zakończeniu rekonstrukcji w 2008 r.); taras widokowy na wys. 53 m.
3. Drzewo – jodła pospolita na zboczu góry Święty Krzyż w Świętokrzyskim Parku Narodowym, wys. 51,0 m, wiek ok. 280 lat, woj. świętokrzyskie, pow. kielecki.
4. Fontanna na jeziorze Malta w Poznaniu – pływające urządzenie, spoczywające na zakotwiczonych pontonach, podświetlane sześcioma podwodnymi lampami, wys. 60 m.
5. Góra Łącka na Mierzei Łebskiej, na terenie Słowińskiego Parku Narodowego, wys. 42 m n.p.m., tempo przemieszczania 3,5-10 m/rok (najwyższa ruchoma wydma w Polsce), woj. pomorskie.
6. Góry – Tatry (do zaliczenia na odznakę należy zdobyć jeden dowolny szczyt tatrzański oraz 20 pkt. wg regulaminu GOT na wycieczce w dowolnym rejonie tatrzańskim).
7. Hotel InterContinental z 2003 r. w Warszawie, ul. Emilii Plater 49 (najwyższy pięciogwiazdkowy hotel w Polsce i trzeci co do wysokości w Europie); kubatura 195 tys. m³, pow. użytkowa 45,5 tys. m², wys. całkowita 163,5 m, wys. do dachu 153,5 m, 45 kondygnacji, 414 pokoi, w tym 76 apartamentów długopobytowych oraz 14 sal konferencyjnych, 2 restauracje, bar i kawiarnia; na piętrze 43 i 44 (150 m nad ziemią) centrum rekreacji z siłownią, salą do aerobiku, jacuzzi i basenem o wymiarach 6 × 14 m (najwyżej położony basen w Polsce).
8. Hotel Piramida n/Jez. Paprociańskim w Tychach (najwyższa i największa piramida w Polsce); wys. 32,0 m, wym. podstawy: 50 × 50 m; zbudowana w oparciu o piramidę Cheopsa w Gizie z zachowaniem wszystkich proporcji oraz usytuowania względem słońca i kierunków świata, woj. śląskie.
9. Komin (ex aequo); do zaliczenia na odznakę wystarczy jeden, dowolny obiekt:
 - Elektrociepłownia Kawęczyn w Warszawie z 1983 r., wys. 300,0 m (niektóre źródła podają wys. 310,0 m),
 - Elektrowni Bełchatów w Bełchatowie – dwa kominy z 1979 r. i 1982 r., wys. 300,0 m każdy,

- Elektrownia Jaworzno w Jaworznie z 1977 r., wys. 300,0 m (niektóre źródła podają wys. 306,0 m),
 - Elektrownia Kozienice w Świerżach Górnych z 1972 r., wys. 300,0 m (ob. po skróceniu w 2014 r. 152,0 m); prace polegające na wyburzeniu części nieczynnego 300-metrowego obiektu i dostosowaniu go do powstającej, nowoczesnej instalacji odsiarczania spalin prowadziły trzy firmy: Avibex z Polski, Techmont ze Słowacji i Mende Schornsteinbau z Niemiec,
 - Elektrownia Rybnik w Rybniku z 1974 r., wys. 300,0 m.
10. Krzyż Jubileuszowy z l. 1997-99 – pamiątka 2000 lat chrześcijaństwa na Miejskiej Górze [716 m n.p.m.] w Paśmie Łososińskim w Beskidzie Wyspowym k/Limanowej; stalowy monument o konstrukcji ażurowej na żelbetowym cokole z tarasem widokowym, proj. arch. Leszek Pilawski, wys. 37,0 m, rozpiętość ramion 13,0 m, masa 350 ton; obok krzyża znajdują się ławki i tablica z opisem panoramy widokowej, woj. małopolskie, pow. limanowski, gm. Limanowa.
 11. Latarnia Morska Świnoujście z 1857 r. w dzielnicy Warszów, w Świnoujściu (najwyższa latarnia morska w Polsce oraz jedna z najwyższych w Europie i na świecie); wys. wieży 67,7 m, wys. światła 65 m n.p.m., zasięg światła: 24 Mm światło białe, 9 Mm światło czerwone; w l. 1958-99 jedna z dwóch działających radiolatarni morskich na polskim wybrzeżu, woj. zachodniopomorskie.
 12. Maszt RTCN (Radiowo-Telewizyjne Centrum Nadawcze) z 1969 r., na osiedlu Pieczewo w Olsztynie, wys. 356,6 m.
 13. Piec kaflowy w Wielkiej Hali na Dworze Artusa w Gdańsku na Głównym Mieście, ul. Długi Targ 44 (najwyższy i największy piec kaflowy w Polsce, w Europie i na świecie), wys. 10,64 m, szer. 2,25 m, pięciokondygnacyjne dzieło zduna Georga Stelzenera z l. 1545-46 zostało posadowione na kamiennym cokole, 520 bogato zdobionych kafli m.in. z wizerunkami władców ówczesnej Europy oraz bohaterami antycznymi i biblijnymi, szczyt wieńczą herby Rzeczypospolitej, Gdańska i Prus Królewskich; w l. 80. XIX w. okrzyknięty mianem „króla wszystkich pieców”, dziś uznawany za „najwspanialsze dzieło renesansowe sztuki ceramicznej w Europie”.
 14. Pomnik Poległych Stoczniovców 1970 na pl. Solidarności w Gdańsku, przed Stoczną Gdańską (monument w postaci trzech krzyży z kotwicami, odsłonięty 16 grudnia 1980 r. w X rocznicę wydarzeń grudnia 70); wys. 42 m, masa 132 t.
 15. Pręgierz z 1492 r. [rekonstrukcja z 1985 r.] na Rynku we Wrocławiu (najwyższy średniowieczny pręgierz kamienny w Polsce); kolumna z piaskowca o wys. 10 m, zwieńczona figurką kata z mieczem i pękiem różg zw. Rolandem o wys. 70 cm, woj. dolnośląskie.
 16. Pylon mostu wawotowego im. Jana Pawła II w Gdańsku nad Martwą Wisłą, w ciągu trasy mjr. Henryka Sucharskiego (najwyższy pylon w Polsce), proj. Krzysztofa Wąchalskiego z 2001 r., wys. ok. 100 m.
 17. Radiostacja Gliwice – oddział Muzeum w Gliwicach z drewnianą wieżą nadawczą z l. 1935-38 w Gliwicach, ul. Tarnogórska 129 (najwyższa konstrukcja drewniana w Polsce, w Europie i na świecie); wys. 111,10 m; miejsce prowokacji gliwickiej – najsłynniejszej niemieckiej operacji dywersyjnej na radiostację w Gliwicach z 31 sierpnia 1939 r., woj. śląskie.
 18. Ratusz Głównego Miasta z 1. poł. XIV w. na styku ul. Długiej i Długiego Targu, w ciągu Drogi Królewskiej w Śródmieściu Gdańska, ul. Długa 46/47 (ob. Muzeum Gdańska, d. Muzeum Historyczne Miasta Gdańska), pierwotnie budowla jednopiętrowa, rozbudowana w l. 1379-82 i 1559-61, do 1921 r. siedziba władz miejskich; wys. 83,45 m, 5 kondygnacji, galeria widokowa na wys. ok. 50 m.
 19. Słup linii energetycznej nad Wisłą, na osiedlu Nowodwory w dzielnicy Białołęka w Warszawie, wys. 127,0 m.
 20. Szczyt górski – Rysy w Tatrach Wysokich na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego, wys. 2.499 m n.p.m.
 21. Turbina wiatrowa z 2004 r. na terenie Parku Wiatrowego Tymień k/Koszalina; turbina Vestas V80, moc 2,0 MW, odległość piasty od podłoża: 100 m, śred. wirnika 80 m, wys. 140,0 m, woj. zachodniopomorskie, pow. koszaliński, gm. Będzino.
 22. Wiadukt nieczynnej linii kolejowej, d. łączącej Prusy Wschodnie z Królewcem w Stańczykach w Puszczy Rominckiej (najwyższy wiadukt w Polsce); wys. 31,5 m, dł. 180 m, woj. warmińsko-mazurskie, pow. gołdapski, gm. Dubeninki.
 23. Wieża wolnostojąca:
 - a) wieża betonowa z 1966 r. – RTCN Święty Krzyż na Łysej Górze [592 m n.p.m.] w Górach Świętokrzyskich, wys. 166 m n.p.t., woj. świętokrzyskie, pow. kielecki, gm. Nowa Słupia,
 - b) wieża stalowa z 1972 r. – RTCN Ślęza na Ślęży [693 m n.p.m.], na terenie Ślęzańskiego Parku Krajobrazowego (jeden z najlepszych, pod względem powierzchni pokrycia sygnałem, obiektów nadawczych w Polsce), wys. 137 m n.p.t., woj. dolnośląskie, pow. wrocławski, gm. Sobótka.
 24. Wieżowiec – Pałac Kultury i Nauki z 1955 r. w Śródmieściu Warszawy, plac Defilad 1 (najwyższy budynek w Polsce pod względem wysokości całkowitej); proj. Lew Rudniew, 46 kondygnacji, w tym 2 podziemne, 3288 pomieszczeń, kubatura 817 tys. m³, pow. 123 tys. m², wys. całkowita 237 m, wysokość do dachu 187,68 m; siedziba m.in. Rady m.st. Warszawy i władz Polskiej Akademii Nauk oraz wielu instytucji użyteczności publicznej, w tym kin, teatrów i muzeów, od 2007 r. znajduje się w rejestrze zabytków.
 25. Wodospad Siklawa na potoku Roztoka w Tatrach, na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego (największy wodospad w Tatrach i najwyższy wodospad w Polsce), spada z progu ściany stawiarskiej oddzielającej Dolinę Pięciu Stawów Polskich i Dolinę Roztoki 2-3 strugami (w zależności od wys. poziomu wody w Wielkim Stawie), nachylenie ściany ok. 35°, wys. progu około 65-70 m.
 26. Zapora Wodna Pilchowice na rz. Bóbr z 1912 r. (najwyższa zapora kamienna i łukowa oraz druga co do wysokości i wieku zapora w Polsce); wys. 62 m, dł. korony 270 m, woj. dolnośląskie, pow. lwówecki, gm. Wleń.

V. Najdłuższe:

1. Akwedukt z l. 1845-49 niedaleko osady Fojutowo, na skraju Borów Tucholskich w obrębie Tucholskiego Parku Krajobrazowego – dwupoziomowe skrzyżowanie dwóch cieków wodnych: sztucznego – Wielkiego Kanału Brdy i naturalnego – Czerskiej Strugi, unikatowy zabytek architektury hydrotechnicznej, wzorowany na antycznych rzymskich budowlach (najdłuższy i największy akwedukt w Polsce); obiekt murowany z cegły i kamienia, dł. 75 m, szer. 68 m, różnica wys.

- poziomów 9 m, woj. kujawsko-pomorskie, pow. tucholski, gm. Tuchola, sołectwo Legbąd.
2. Budowla sakralna – bazylika archikatedralna Trójcy Świętej, NMP i św. Bernarda z 2. poł. XIV w. w Gdańsku-Oliwie, ul. bp. Edmunda Nowickiego 5; dł. 107 m (wewnątrz 97,6 m), szer. 28 m, pow. 2.200 m², wys. 46 m, wewnątrz m.in. 23 ołtarze reprezentujące trzy style architektoniczne: renesans, barok i rokoko oraz kaplice św. Jana Nepomucena i św. Krzyża, ambona, płyty nagrobne i epitafia, a także słynne organy proj. Johanna Wilhelma Wulffa z l. 1763-88, przebudowane przez Friedricha Kaltschmidta w l. 1863-65, rozbudowane przez Josepha Goebła w l. 1934-35, wyremontowane przez Wacława Biernackiego w 1955 r., poddane gruntownej renowacji przez firmę Zygmunta Kamińskiego w l. 1966-68, w 1956 r. obiekt wpisany do rejestru zabytków, w 2017 r. uznany za pomnik historii.
 3. Budynek mieszkalny – falowiec z l. 1970-73 w Gdańsku, na os. Przymorze, ul. Obrońców Wybrzeża 4, 6, 8, 10; dł. 860 m, szer. 13 m, wys. 32 m, 11 kondygnacji (10 pięter plus parter), 4 segmenty po 4 klatki schodowe i średnio 110 mieszkań w każdej z nich, ogółem 1.792 mieszkania.
 4. Falochron Centralny [d. Falochron Wschodni] z l. 1818-23 na wyspie Wolin, przy ujściu Świny w Świnoujściu (najdłuższy kamienny falochron w Polsce i w Europie); dł. 1.200 m, w tym ok. 1.000 m w głąb morza, szer. 7 m, woj. zachodniopomorskie.
 5. Fontanna na rynku Centrum Handlowego Manufaktura w Łodzi, ul. Drewnowska 58 – całoroczny wodotrysk o dł. 310 m, w dwóch ciągach (najdłuższa fontanna w Polsce i w Europie), woda wytryskuje do góry ze 106. dysz na wys. do 3. m.
 6. Gdanisko [wieża obronno-sanitarna] na zamku w Kwidzynie z murowanym krytym gankiem, wspartym na 5 wysokich arkadach (najdłuższe w Polsce i w Europie); dł. 55 m, woj. pomorskie.
 7. Jaskinia Wierzchowska Górna na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, w Jurajskim Parku Krajobrazowym „Dolinki Podkrakowskie”, na zboczu Doliny Kluczwoły we wsi Wierzchowie, ul. Spacerowa (najdłuższa jaskinia w Polsce udostępniona do zwiedzania); dł. korytarzy 975 m, dł. trasy turystycznej 700 m, czas zwiedzania ok. 50 min., deniwelacja 25 m, woj. małopolskie, pow. krakowski, gm. Wielka Wieś.
 8. Jezioro Jeziorak na terenie Parku Krajobrazowego Pojezierza Iławskiego – jez. rynnowe, dł. 27,45 km, szer. 2,4 km, pow. 3.460 ha, gł. 12,9 m, wys. lustra wody 99,4 m n.p.m., woj. warmińsko-mazurskie, pow. iławski.
 9. Kanał Elbląski, łączący jezioro Druzno z jeziorem Szelağ (najdłuższy kanał żeglowny w Polsce); uruchomiony w 1860 r., dł. 83,3 km [w tym 43,82 km przypada na kanał sztuczny, a 39,48 km stanowią naturalne jeziora], 5 pochylni, 4 śluzy, woj. warmińsko-mazurskie.
 10. Molo:
 - a) Molo im. Jana Pawła II z 1928 r. w Sopocie, pl. Zdrojowy 2 (najdłuższe drewniane molo w Polsce i w Europie); dł. 511,5 m, z czego 458,0 m wchodzi w głąb Zatoki Gdańskiej, szer. 10 m, woj. pomorskie,
 - b) molo z 1996 r. w Międzyzdrojach (najdłuższe betonowe molo w Polsce); dł. 395 m, szer. 17,5 m; ostatnie 40 m mola stanowi przystań pasażerska o nośności 70 t, woj. zachodniopomorskie.

11. Most:
 - a) Most Solidarności z 2007 r. nad Wisłą w Płocku – część trasy ks. Jerzego Popiełuszki stanowiącej wsch. obejście miasta (najdłuższy i największy most w Polsce z najdłuższym przęsłem zastosowanym w mostach wantowych o pylonach kolumnowych zamocowanych w pomoście w Polsce, w Europie i na świecie); dł. całkowita 1.712 m, dł. nad nurtem rzeki 615 m, szer. 27,5 m, 5 przęseł, rozpiętość głównego przęsła 375 m, wys. pylonów 63,7 m,
 - b) Most Kotlarski z 2001 r. nad Wisłą w Krakowie, łączący Grzegórzki z Zabłociem, ulicami Kotlarską i Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (najdłuższy most łukowy, nieposiadającym filarów na rzece w Polsce); proj. Witolda Gawłowskiego, dł. przęsła 166,6 m, szer. 36,8 m.
12. Mury obronne z XIII-XV w. wokół Starego Miasta w Koźuchowie (najdłuższe i jedne z najlepiej zachowanych średniowiecznych murów obronnych w Polsce i w Europie); pierścień murów zachował się niemal w pierwotnej długości, wys. 7 m, gr. ok. 2 m, woj. lubuskie, pow. nowosolski.
13. Ochotnica Dolna – wieś pomiędzy łańcuchem Gorców, a pasmem Lubania (najdłuższa wieś w Polsce); dł. 24 km, woj. małopolskie, pow. nowotarski.
14. Podziemna trasa turystyczna „Pętla Borysińska” w pobliżu miejscowości Boryszyn; tajemniczy labirynt podziemnych korytarzy i komór niedokończonych przez Niemców baterii pancernej nr 5 (fragment Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego); trasa standardowa to 2 godz. wędrówki z przewodnikiem po podziemiach pętli, woj. lubuskie pow. świebodziński, gm. Lubrza.
15. Rezerwat „Rzeka Drwęca” na Pojezierzu Mazurskim i Pojezierzu Chełmińsko-Dobrzyńskim – prawy dopływ Wisły od 1961 r. na całej swojej długości ichtiologiczny rezerwat przyrody, objęty siecią Natura 2000 (najdłuższy rezerwat przyrody w Polsce); dł. 253 km, pow. 444,38 ha, pow. dorzecza 5.536 km²; miejsce występowania rzadkiego minoga rzeczno (do zaliczenia na odznakę wystarczy krótki spacer nad rzeką w dowolnym miejscu), woj. warmińsko-mazurskie i woj. kujawsko-pomorskie.
16. Rynek z XVIII w. w Pułtusku – brukowany, prostokątny plac o dł. 400 m z ratuszem i gotycko-renesansową wieżą z XVI w. (ob. Muzeum Regionalne) oraz zabytkowymi kamienicami z XVIII i XIX w. (najdłuższy rynek w Polsce i w Europie), woj. mazowieckie.
17. Rzeka Wisła bierze początek na stokach Baraniej Góry w Beskidzie Śląskim; za źródłowy potok przyjmuje się Czarną Wiselkę, wypływającą na wys. 1.107 m n.p.m. (najdłuższa rzeka w Polsce oraz najdłuższa rzeka uchodząca do Morza Bałtyckiego), pow. 194.424 km², dł. 1.047 km (według pomiarów opublikowanych w 2005 r. dł. 1.023,5 km); uchodzi do Bałtyku, tworząc deltę zw. Żuławami (do zaliczenia na odznakę wystarczy krótki spacer nad rzeką w dowolnym miejscu).
18. Schody prowadzące na Kopiec Powstania Warszawskiego na Czerniakowie w Warszawie (najdłuższe schody poza budynkiem w Polsce); od 2004 r. noszą nazwę al. Godziny „W”, dł. 200 m, 400 stopni i 40 podestów-spczników.
19. Tunel:
 - a) tunel Wisłostrady z l. 2001-03 na Powiślu w Warszawie (najdłuższy drogowy tunel w Polsce); dwunawowy tunel drogowy, po 3 pasy ruchu w każdym kierunku, dł. na płd. 930 m, dł. na ptn. 889 m,

b) Tunel z l. 1909-11 pod Małym Wołowcem [720 m n.p.m.] w Górach Wałbrzyskich, w paśmie Gór Czarnych, na szlaku Głuszyca – Wałbrzych Główny, między miejscowościami Wałbrzych i Jedlina-Zdrój, na 48,792 km linii kolejowej nr 286 Kłodzko Główny – Wałbrzych Główny (najdłuższy pozamiejski tunel kolejowy w Polsce); dł. 1.603 m, woj. dolnośląskie, pow. wałbrzyski.

20. Ulica:

a) ulica Piotrkowska w Łodzi, na terenie d. dzielnic Śródmieście i Górna – reprezentacyjna ulica Łodzi, biegnąca południkowo w linii prostej, od pl. Wolności do pl. Niepodległości (najdłuższy deptak miejski i trakt handlowy w Polsce oraz jeden z najdłuższych w Europie); d. trakt łączący Piotrków Trybunalski ze Zgierzem, dł. ok. 4,2 km, szer. od 17 do 26 m,

b) ulica Wał Miedzeszyński w Warszawie, biegnąca wzdłuż prawego brzegu Wisły, od mostu księcia Józefa Poniatowskiego na południe do granicy miasta; przeprowadzona na wale ochraniającym przed wylewem Wisły, wzniesionym w l. 1906-12 (do zaliczenia na odznakę wystarczy krótki spacer ulicą w dowolnym miejscu), dł. 14.590 m.

21. Wiadukt kolejowy z 1846 r. nad rzeką Bóbr w Bolesławcu (najdłuższy kamienny wiadukt kolejowy w Polsce i jeden z najdłuższych w Europie), proj. Fryderyka Engelhardta Gansela, materiał piaskowiec, 35 przęseł, dł. 490 m, wys. 26 m, szer. 8 m; w nocy oświetlony 58 projektorami kompaktowymi, woj. dolnośląskie.

VI. Najgłębsze i najgłębiej położone:

1. Depresja we wsi Raczki Elbląskie na Żuławach Wiślanych, 1,8 m p.p.m.; miejsce zostało oznakowane, dzięki staraniom Oddziału PTTK Ziemi Elbląskiej w Elblągu (najniższy punkt Polski), woj. warmińsko-mazurskie, pow. elbląski, gm. Elbląg.
2. Jezioro Hańcza na Pojezierzu Wschodniosuwalskim, w dorzeczu Niemna, na terenie Suwalskiego Parku Krajobrazowego, pow. 311,4 ha, głęb. 108,5 m, dł. 4,5 km, szer. 1,2 km, wys. lustra wody 227,3 m n.p.m., dł. linii brzegowej 11,75 km, woj. podlaskie, pow. suwalski, gm. Przerośl.
3. Kłodawska Podziemna Trasa Turystyczna w Kopalni Soli „Kłodawa” z 1949 r. w Kłodawie, Aleja 1000-lecia 2 (najgłębiej położona podziemna trasa turystyczna w Polsce, w Europie i na świecie, w największej czynnej kopalni soli kamiennej w Polsce); eksploatacja soli od 1956 r., trasa turystyczna na poziomie 600 m pod ziemią; zjazd windą z prędkością 6 m/s, woj. wielkopolskie, pow. kolski.
4. Muzeum Żup Krakowskich z 1951 r. – ekspozycja podziemna w Kopalni Soli „Wieliczka” w Wieliczce, ul. Jana Mikołaja Daniłowicza 10 (najgłębiej położone i największe muzeum górnicze w Polsce); gł. 135 m p.p.t., woj. małopolskie.
5. Pomnik Jana Pawła II z 1999 r., dłuta górnika rzeźbiarza Stanisława Anioła, wykuty w bryle soli, w kopalni soli „Wieliczka” w Wieliczce, ul. Jana Mikołaja Daniłowicza 10 (najgłębiej położony pomnik w Polsce, w Europie i na świecie), woj. małopolskie.
6. Wąwóz Książ [Wąwóz Pełcznicy] nad Pełcznicą w rezerwacie przyrody „Przełomy pod Książem koło Wałbrzycha”, na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego, na Pogórzu Wałbrzyskim (najgłębszy wąwóz wędrowny w Polsce i w Europie), woj. dolnośląskie, pow. wałbrzyski.

7. Wodospad w „Sztolni Czarnej”, d. kopalni złota i arsenu w Złotym Stoku (najstarszy ośrodek górniczo-hutniczym w Polsce, ob. muzeum), gł. 23 m p.p.t., wys. 10 m (najgłębiej położony, jedyny podziemny wodospad w Polsce, unikalny w Europie i na świecie), woj. dolnośląskie, pow. ząbkowicki.

VII. Najwyżej położone:

1. Arboretum im. Mieczysława Wilczkiewicza nad potokiem Jadwiżanki w Łądku-Zdroju, ul. Stanisława Moniuszki, u podnóża Gór Złotych, na wys. 475-500 m n.p.m. (najwyżej położone i najmłodsze arboretum w Polsce); założone w 1972 r., pow. 2,03 ha, woj. dolnośląskie, pow. kłodzki.
2. Budowla sakralna – kaplica św. Wawrzyńca z 1681 r. fundacji hr. Christofa Leopolda von Schaffgotscha, na szczycie Śnieżki [1.602 m n.p.m.] k/Karpacza, na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego, w Karkonoszach (najwyżej położony zabytek sztuki barokowej i czynny obiekt sakralny w Polsce); budowla typu rotundowego na planie koła o śred. 7 m z dostawionym kwadratowym przedsionkiem, wys. 14 m, woj. dolnośląskie, pow. jeleniogórski, gm. Karpacz.
3. Budynek – Wysokogórskie Obserwatorium Meteorologiczne IMGW-PIB z 1938 r. na Kasprowym Wierchu [1.987 m n.p.m.] w Tatrach Zachodnich, proj. Aleksandra i Anny Kodelskich; obserwatorium wykonuje pomiary synoptyczne i klimatologiczne, obserwację zlodzenia, opadów, natężenia promieniowania słonecznego, zjawisk optycznych i radioaktywności oraz grawimetryczne i astrofizyczne, przekazuje też informacje dotyczące osłony przeciwpowodziowej, jak również komunikaty dla Polskich Kolei Linowych (PKL) i Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego (TOPR), woj. małopolskie, pow. tatrzański, gm. Zakopane.
4. Karczma Honielnik na szczycie pasma Gubałówki w Tatrach, w Zakopanem, ul. Polana Pająkówka 5g (najwyżej położona karczma w Polsce – 1.120 m n.p.m.), 2 sale regionalne z niezależnymi barami dla 170 osób oraz tarasy dla 150 osób z widokiem na panoramę Tatr, woj. małopolskie, pow. tatrzański.
5. Kopalnia kwarcu „Stanisław” w Szklarskiej Porębie, na zboczu Izerskich Garbów, w Górach Izerskich, w Sudetach Zachodnich – zakład wydobywczy, od XIII w. eksploatujący kwarc metodą odkrywkową ze złoże żyłowego (najwyżej położona kopalnia w Polsce i w Europie), poziom wydobywczy na wys. 1050-1080 m n.p.m., woj. dolnośląskie, pow. jeleniogórski.
6. Obiekt zabytkowy – metalowy krzyż na Giewoncie [1.894 m n.p.m.] z 1901 r. (w 2007 r. wpisany do rejestru zabytków woj. małopolskiego).
7. Rynek i ratusz z l. 1723-37 w Boguszwowie-Gorcach, pl. Odrodzenia 1 (najwyżej położone obiekty tego typu w Polsce – 592 m n.p.m.), woj. dolnośląskie, pow. wałbrzyski.
8. Sanktuarium – Sanktuarium Górskie „Ludziom Gór” parafii św. Macieja w Andrychowie na Polanie Bargłowej pod szczytem Gronia Jana Pawła II [d. Jaworzyna, 890 m n.p.m.] w Beskidzie Małym – dar turystów dla papieża Jana Pawła II z okazji jego 75. urodzin; kaplica Matki Bożej Królowej Gór wzniesiona w 1995 r. z inicjatywy Stefana i Danuty Jakubowskich, gdzie przechowywane są cenne pamiątki, m.in. różaniec papieski, obraz Matki Bożej Królowej Ludzi Gór pędzla Jana Brońki oraz fotel papieski wykonany przez uczniów szkoły Księży Salezjanów z Oświęcimia, obok kaplicy pomnik Jana Pawła II z 2001 r. – dzieło

Bogdany Ligęzy-Drwal i Światosława Karwata (najwyżej położony pomnik papieża w Polsce), woj. małopolskie, pow. wadowicki, gm. Andrychów.

9. Schronisko PTTK w Dolinie Pięciu Stawów Polskich im. Leopolda Świerza nad Przednim Stawem w Tatrach Wysokich z 1953 r. (najwyżej położone schronisko turystyczne w Polsce – 1.671 m n.p.m.), woj. małopolskie, pow. tatrzański.
10. Uzdrowisko – Krynica-Zdrój w dolinie potoku Krynica, we wsch. cz. Pasma Jaworzyny, w Beskidzie Sądeckim (jedno z największych i najwyżej położone uzdrowisko w Polsce – ok. 550-650 m n.p.m.); uzdrowisko z 1807 r., 18 ośrodków sanatoryjnych, 23 ujęcia wód mineralnych, w tym 5 źródeł naturalnych i 18 odwiertów, 4 pijalnie wód, Park Zdrojowy na Górze Parkowej, woj. małopolskie, pow. nowosądecki.
11. Zadni Mnichowy Stawek – jezioro tatrzańskie w Dolince za Mnichem na Zadniej Galerii Cubryńskiej, wys. lustra wody 2.070 m n.p.m., wym. 35 × 15 m, pow. ok. 0,04 ha, głęb. 1,1 m (najwyżej położone jezioro w Polsce), woj. małopolskie, pow. tatrzański.
12. Zakopane na Pogórzu Spisko-Gubałowskim, w Rowie Podtatrzańskim oraz w Tatrach – najwyżej położone miasto w Polsce (750-1.126 m n.p.m.), kolebka góralskiej krainy – Podhala, prawa miejskie 1933 r., pow. 84,26 km², liczba ludności ok. 27,2 tys., najdalej na południe wysunięte miasto Polski (49°17'58"N 19°57'07"E), największy ośrodek turystyczno-sportowy i rekreacyjny w Polsce (ok. 2 mln. gości rocznie), tzw. zimowa stolica Polski, woj. małopolskie, pow. tatrzański.
13. Zamek Rogowiec na wzgórzu Rogowiec [870 m n.p.m.] w Górach Suchych, w Sudetach, na zach. od wsi Grzmiąca – zamek książęcy wybudowany dla księcia jaworskiego Bolka I Surowego w poł. XIII w. jako jedno z ogniw łańcucha umocnień wzdłuż granicy polsko-czeskiej (najwyżej położony zamek w Polsce); ob. w ruinie, woj. dolnośląskie, pow. wałbrzyski, gm. Głuszycza.
14. Ząb na Pogórzu Gubałowskim (najwyżej położona polska wieś i najwyżej położone sołectwo w Polsce – 900-1.040 m n.p.m.), pow. 778,79 ha, liczba ludności ok. 1,5 tys. woj. małopolskie, pow. tatrzański, gm. Poronin.

VIII. Inne „Naj”:

1. Auschwitz-Birkenau – niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady z I. 1940-45 w Oświęcimiu, ul. Więźniów Oświęcimia 20 (największy obóz koncentracyjny na terenie Polski, w Europie i na świecie), symbol Holocaustu, ponad 1,3 mln ofiar, personel ok. 7 tys. esesmanów; w 1979 r. jako jedyny obóz koncentracyjny na świecie wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 191,97 ha, nr ref. 31; ob. muzeum dokumentujące zbrodnie niemieckie w okupowanej Polsce, woj. małopolskie.
2. Bazylika św. Jakuba St. Apostoła i św. Agnieszki w Nysie, plac Katedralny 7; świątynia z XV w., nakryta dachem dwuspadowym o niebagatelnej pow. 4 tys. m², z wieżyczką sygnaturkową na kalenicy (najbardziej spadzisty dach w Polsce i jeden z najbardziej spadzistych w Europie), woj. opolskie.
3. Cedynia – najdalej na zachód wysunięte miasto Polski, na zach. krańcu Pojezierza Myśliborskiego, w zach. cz. pasa Pojezierza Zachodniopomorskiego (52°52'45"N 14°12'08"E), prawa miejskie 1299 r., pow. 1,67 km², liczba ludności ok. 1.600, woj. zachodniopomorskie, pow. gryfiński.

4. Cmentarz Powązkowski [tzw. Stare Powązki] z 1790 r. w Warszawie, na Woli, między ulicami: Okopową, Powązkowską, Tatarską i Jana Ostroroga (najstarsza polska nekropolia narodowa); najbogatszy w zabytki i najczęściej powiększany (19 razy, ostatnio w 1971 r.) cmentarz w Polsce; pow. 43 ha, miejsce spoczynku ok. 1 mln osób, w tym ponad 300 osób znanych i zasłużonych, m.in. aktorzy, artyści różnych dziedzin sztuki, duchowni, działacze niepodległościowi, lekarze, ludzie nauki i kultury, myśliciele, pisarze, poeci, politycy, prawnicy oraz wojskowi i żołnierze powstań narodowych od insurekcji kościuszkowskiej do powstania warszawskiego, część z nich spoczęła w założonej w 1925 r. „Alei Zasłużonych”.
5. Dąb „Bartek” – dąb szypułkowy rosnący na terenie leśnictwa Bartków w nadleśnictwie Zagnańsk, wiek ok. 670 lat, obw. 985 cm, wys. 28,5 m, rozpiętość korony 20 × 40 m, śred. 3,14 m, od 1954 r. pomnik przyrody (w 1934 r. sąd konkursowy pod przewodnictwem prof. Władysława Szafera uznał „Bartka” za „najokazalsze drzewo w Polsce”), woj. świętokrzyskie, pow. kielecki.
6. Groty Mechowskie – jaskinia sufozyjna, we wsi Mechowo (najdłuższa grota skalna na Niżu Europejskim, jedyna tego typu w Europie Północnej osobliwość geologiczna udostępniona do zwiedzania, najkrótsza podziemna trasa turystyczna w Polsce); dł. 16 m, gł. 10 m, woj. pomorskie, pow. pucki, gm. Puck.
7. Hrubieszów w środku Kotliny Hrubieszowskiej na Wyżynie Wołyńskiej, nad Huczwą – najdalej na wschód wysunięte miasto Polski (50°48'09"N 23°53'31"E); położone zaledwie 18 km od przejścia granicznego z Ukrainą w Zosinie, prawa miejskie 1400 r., pow. 33,03 km², liczba ludności ok. 18,6 tys., woj. lubelskie.
8. Jaskinia Niedźwiedzia w Masywie Śnieżnika, w dolinie Kleśnicy, w pobliżu wsi Kletno, w obrębie wzniesienia Stroma [1.166 m n.p.m.] na ternie Kotliny Kłodzkiej (największe zbiorowisko różnorodnych form krasowych [stalaktyty, stalagmity, stalagnaty, kaskady, kopuły, misy martwicowe i draperie naciekowe]; uznawana za jedną z najpiękniejszych jaskiń w Polsce), najdłuższa o największej deniwelacji jaskinia Sudetów, odkryta w 1966 r., dł. ok. 4.500 m, deniwelacja 118 m (–29,7 m, +88,6 m), 3 poziomy, otwór wejściowy na wys. 800 m n.p.m., woj. dolnośląskie, pow. kłodzki, gm. Stronie Śląskie.
9. Komora Ważyn w Kopalni Soli „Bochnia” z poł. XIII w. w Bochni, ul. Campi 15 (największe podziemne pomieszczenie wykonane przez człowieka w najstarszym zakładzie wydobywczym w Polsce i w Europie); dł. 255 m, szer. 15 m, wys. 7 m, gł. ok. 250 m p.p.t., woj. małopolskie, pow. bocheński.
10. Kopalnia Soli „Wieliczka” z XIII w. w Wieliczce, ul. Jana Mikołaja Daniłowicza 10, podziemna trasa turystyczna z przeł. XVIII/XIX w. (najstarsza podziemna trasa turystyczna w Polsce w jednym z najbardziej znanych obiektów turystycznych w Europie i na świecie; jedyny obiekt górniczy na świecie czynny bez przerwy od średniowiecza do chwili obecnej); gł. 64-135 m p.p.t., (poziom I-III), dł. ok. 3 km, 20 komór; w 1978 r. wraz z Kopalnią Soli „Bochnia”, jako jeden z pierwszych 12 obiektów na świecie, została wpisana na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 1.104,947 ha, nr ref. 32 (najstarszy – obok Starego Miasta w Krakowie – z polskich obiektów na tej prestiżowej liście), woj. małopolskie.
11. Kościół oo. bernardynów pw. św. Anny fundacji księżnej Anny Mazowieckiej z 1454 r. w Śródmieściu Warszawy, ul. Krakowskie Przedmieście 68; ob. kościół akademicki, wielokrotnie przebudowywany, niekwestionowany lider w dziedzinie

- stylów – posiada gotyckie prezbiterium, absydę i fragmenty ścian bocznych, barokowo-rokokowe wnętrza, klasycystyczną fasadę oraz neorenesansową dzwonnice z barokowym szczytem (najwięcej stylów architektonicznych w jednym budynku w Polsce); w przylegającym do kościoła budynku klasztornym z 1514 r., w krużganku prowadzącym do zakrystii, można obejrzeć jedyne zachowane w Warszawie sklepienie kryształowe.
12. Kraków nad Wisłą – miasto na prawach powiatu, najbogatsze w zabytki i muzea (ok. 3 tys.) miasto w Polsce; w 1978 r. Stare Miasto w Krakowie wraz z Wawelem, Kazimierzem i Stradomiem, jako jeden z pierwszych 12 obiektów na świecie, zostało wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszar 149,65 ha, nr ref. 29 (najstarszy – obok kopalni soli w Wieliczce i Bochni – z polskich obiektów na tej prestiżowej liście); założony w X w., prawa miejskie przed 1228 r., ponowna lokacja w 1257 r., stolica Polski do 1795 r. i miasto koronacyjne oraz nekropolia królów Polski, pow. 326,85 km², liczba ludności ok. 750 tys., dewiza: *Cracovia urbs celeberrima* (Kraków miasto najwspanialsze).
 13. Muzeum Archeologiczne w Biskupinie, na Pojezierzu Gnieźnieńskim, w obrębie historycznych Pałuk – rezerwat archeologiczny i osada obronna kultury łużyckiej (najstarsza osada naszych przaprzodków z VIII w. p.n.e.; jedno z nielicznych stanowisk archeologicznych w Polsce z pełnowymiarowymi rekonstrukcjami wału obronnego, fałochronu, bramy, ulic i budynków mieszkalnych oraz jedyne stanowisko archeologiczne w Polsce, dla którego opracowano program długoterminowej konserwacji); najstarszymi pozostałościami są obozowiska łowców reniferów sprzed 10 tys. lat, a także osada neolityczna z 4 tys. p.n.e.; woj. kujawsko-pomorskie, pow. żniński, gm. Gąsawa.
 14. Muzeum Zamkowe w Pszczynie na Górnym Śląsku, ul. Brama Wybrańców 1 – d. rezydencja książąt Hochberg von Pless z Książa, powstała w miejscu obronnego gotyckiego zamku z początku XV w. (najzasobniejsze w eksponaty muzeum wewnątrz oraz jeden z najcenniejszych zabytków architektury rezydencjonalnej w Polsce); muzeum otwarte dla publiczności w 1946 r., ob. ok. 80% wyposażenia wewnątrz jest oryginalne, zachowane w takim kształcie, w jakim istniało na przeł. XIX i XX w.; uzupełnieniem ekspozycji w muzeum jest Gabinet Miniatur oraz zbrojownia w piwnicach zamku, woj. śląskie.
 15. Rozewie – przylądek nad Morzem Bałtyckim, na Pobreżu Kaszubskim z krajobrazowym rezerwatem przyrody „Przylądek Rozewski” o pow. 12,15 ha, gdzie ochronie podlegają resztki buczyny pomorskiej na wysokim brzegu klifowym – miejsce uważane za najdalej na północ wysunięty punkt Polski (54°50'N 18°20'E); na przylądku znajduje się Latarnia Morska Rozewie im. Stefana Żeromskiego, woj. pomorskie, pow. pucki, gm. Władysławowo.
 16. Ruiny zamku królewskiego z XV w. w Tykocinie, ul. Włodzimierza Puchalskiego 3 (miejsce ustanowienia w 1705 r. przez króla Polski Augusta II Mocnego Orderu Orła Białego – najstarszego i najwyższego polskiego odznaczenia nadawanego za znamienite zasługi cywilne i wojskowe), woj. podlaskie, pow. białostocki.
 17. Święta Góra Grabarka z monasterem Świętych Marty i Marii z 1947 r., cerkwiami: parafialną Przemienienia Pańskiego, klasztorną Ikony Matki Bożej „Wszystkich Strapionych Radość” i refektarzową Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy oraz dwoma Domami Pielgrzyma i cmentarzem prawosławnym

(najważniejsze miejsce kultu religijnego dla wyznawców prawosławia w Polsce), woj. podlaskie, pow. siemiatycki, gm. Nurzec-Stacja.

18. Wilczy Szaniec [niem. *Wolfsschanze*] w lesie gierłoskim, na wsch. od wsi Gierłoż [niem. *Görlitz*] na Mazurach – w l. 1941-44 kwatera główna Adolfa Hitlera [niem. *Führerhauptquartier, FHQ*] i Naczelnego Dowództwa Sił Zbrojnych [niem. *Oberkommando der Wehrmacht, OKW*] (największa wojenna kwatera Führera oraz miejsce najstłyszniejszego zamachu na jego życie w 1944 r.; bombę przywiózł z Berlina i podłożył płk Claus hrabia Schenk von Stauffenberg); miejsce gdzie podejmowano najważniejsze decyzje związane z przebiegiem II wojny światowej, pow. ok. 250 ha, 3 strzeżone wartowniami wjazdy, ok. 80 obiektów o konstrukcji trwałej i ok. 100 baraków drewnianych, stała załoga ok. 2100-2.200 osób, woj. warmińsko-mazurskie, pow. kętrzyński, gm. Kętrzyn.
19. Władysławowo – najdalej na północ wysunięte miasto Polski (54°47'35,13"N 18°24'51,69"E), prawa miejskie 1963 r., pow. 12,59 km², liczba ludności ok. 15 tys., woj. pomorskie, pow. pucki.
20. Wołosate w Bieszczadach, na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego, w dolinie potoku Wołosatki górnego biegu Wołosatego (najdalej wysunięta na południe, zamieszkała miejscowość w Polsce); liczba ludności ok. 40, woj. podkarpackie, pow. bieszczadzki, gm. Lutowiska, sołectwo Ustrzyki Górne.
21. Zespół klasztorny oo. paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie; sanktuarium maryjne z wizerunkiem Czarnej Madonny – najstarszym koronowanym obrazem w Polsce w 1717 r. (najważniejsze miejsce kultu maryjnego i największe centrum pielgrzymkowe katolików w Polsce oraz najbardziej znana obrona).
22. Zespół pałacowo-parkowy z l. 1681-96 w dzielnicy Wilanów, w Warszawie, ul. Stanisława Kostki Potockiego 10-16 (największe w Polsce założenie pałacowo-parkowe, uważane za perłę baroku, ob. muzeum); pow. 89 ha, pałac królewski proj. Augustyna Wincentego Locciego, wzniesiony dla króla Jana III Sobieskiego i Marii Kazimiery d'Arquien oraz ok. 30 wpisanych do rejestru zabytków, m.in. oficyna kuchenna, kordegarda, stajnia, oranżeria, dom ogrodnika, most rzymski i pompownia; w 1994 r. obiekt uznany za pomnik historii.

Zestawienie liczbowe obiektów:

- I. Najstarsze – 90
- II. Największe – 90
- III. Najmniejsze – 24
- IV. Najwyższe – 28
- V. Najdłuższe – 25
- VI. Najgłębsze i najgłębiej położone – 7
- VII. Najwyżej położone – 14
- VIII. Inne „Naj” – 22

Razem – 300 obiektów.

Kanon opracował Roman Henryk Orlicz – Instruktor Krajoznawstwa Polski, Instruktor Ochrony Przyrody i Przdownik Turystyki Pieszej II st.